

docid
130205

Berigt en Consideration
betrekkelijk
het ontworpen kanaal van uitwatering
en inundatie
van Grave naar Geertruidenberg
uitgebracht
onder dagteekening van 25 Mei 1849,
no.1030,
door wijlen den hoofd-ingenieur van
den Waterstaat
den Heer A.de Geus

B2770

VOORBERIGT.

*T*e blijven voortleven in het dankbare hart zijner medeburgers, is een voorregt, dat aan weinigen ten deel valt, omdat het de ongeveinsde belooning is voor vele en uitstekende verdiensten.

Met regt dus betreurt de Provincie Noord-Brabant het verlies, dat zij nu onlangs geleden heeft in haren te vroeg ontslapen Hoofd-Ingenieur, den Heer A. DE GEUS, Wiens nagedachtenis bij allen, die Hem en Zijne onpartijdige naauwgezetheid gekend hebben, zal in zegening blijven en van Wiens bekwaamheden, na eeuwen nog, getuigenis zullen afleggen de openbare werken, die onder Zijne leiding voltooid zijn en de geschriften, die Hij heeft nagelaten.

Van deze laatste zijn eenige door Hem zelven in druk uitgegeven, doch andere zijn minder verspreid, waaronder voornamelijk behooren het berigt en de consideratien, die, kort voor Zijn overlijden, door Hem

zijn uitgebragt op verschillende verzoekschriften, betrekkelijk het ontworpen kanaal van uitwatering en inundatie van *Grave* naar *Geertruidenberg*.

De commissie van belanghebbenden in de daarstelling van dat kanaal heeft vermeend, aan die consideratien en berigt, een meesterstuk van uitgebreide plaatselijke kennis en van grondige behandeling, door middel der drukpers, eene meer algemeene bekendheid te moeten waarborgen, om op die wijze den *Man* te vereeren, op *Wien* mede zij hare hoop had gevestigd, en om tevens der zaak, die zij onder hare bescherming heeft genomen, bevorderlijk te zijn.

De Commissie voornoemd,

VAN DE MORTEL, President.

BIJVOET, Lid en Secretaris.

's Hertogenbosch,

November 1849.

KANAAL VAN UITWATERING

IN

NOORD-BRABANT.

Ag 17

BERIGT EN CONSIDERATIEN

BETREKKELIJK

**HET ONTWORPEN KANAAL VAN UITWATERING EN INUNDATIE
VAN GRAVE NAAR GEERTRUIDENBERG,**

UITGEBRAGT

ONDER DAGTEEKENING VAN 25 MEI 1849, N°. 1030,

**DOOR WIJLEN DEN HOOFD-INGENIEUR VAN DEN
WATERSTAAT,**

Den Heer A. de GEUS.

Buiten den Handel.

Te 's HERTOGENBOSCH,
bij **GEBR. MULLER.**

1849.

627.86

Kopij.

WATERSTAAT.

6° DISTRIKT.

's HERTOGENBOSCH, den 25 Mei 1849.

PROVINCIE

NOORD-BRABANT.

1030.

Het behaagde UEd. Gr. Achtb. aan mij, ten
ONDERWERP: fine van berigt en consideratien, te zenden:

Wederlegging der
bezwaren, ingebracht
tegen de daarstel-
ling van het ontwor-
pen uitwaterings-
kanaal van Grave
naar Waspik.

1°. (Bij Missive van den 31 October 1848) het
aan Zijne Majesteit den Koning aangeboden adres der
bij de uitwatering van het zoogenaamd *oude Maasje*
en den *Amer* veel belanghebbende polder-besturen
in de Provincie *Noord-Brabant*, nevens welk adres
als bijlage gevoegd is een exemplaar der in druk
verschenen *Memorie* van den heer C. SCHIFFER, beide
streckende om de bezwaren bloot te leggen, die men
beweert te bestaan *tegen de daarstelling van het*
kanaal van uitwatering, dat tusschen Grave en
Waspik is ontworpen, ten behoeve van de Boven-
Maaspolders en van de Landen in den omtrek
van 's Hertogenbosch.

2°. (Bij Missive van den 5 December 1848) om
simul et semel met het hierboven aangeduide te
behandelen, een adres van de commissie van *belang-*
hebbenden in de daarstelling van het voorzegde
kanaal, waarnevens als bijlage gevoegd is een

1

Aan
de Edel Groot Achtb. Heeren
Gedeputeerde Staten der Provin-
cie Noord-Brabant.

exemplaar van de in druk uitgegeven bijdrage van den heer Baron VAN RIJCKEVORSEL VAN KESSEL, President van het polder-bestuur van het Bosch-veld en May, dienende ter verkrijging van nadere kennis der gebrekkige waterlossing en van het aangegeven kanaal, tevens als een vervolg op het *Overzicht* van den heer Mr. J. B. H. VAN DE MORTEL en tot wederlegging der bovengenoemde *Memorie* van den Heer SCHIFFER.

Bij de behandeling der hierbij teruggaande stukken, de bovenstaande volgorde, zoo veel mogelijk en noodig, in aanmerking willende nemen, heb ik gemeend mij in de eerste plaats te moeten bepalen bij het adres van de polder-besturen, enz., die belang hebben bij de uitwatering van het *oude Maasje* en den *Amer*, gedateerd *Meeuwen* den 4 October 1848.

Die volgorde dus aannemende, heb ik de eer, in voldoening aan UEd. Groot Achtb. verlangen, het navolgende voor te dragen, waarbij, ter opheldering van hetgeen in dit bericht voorkomt, de nevensgaande dertien stuks bijlagen gevoegd worden.

Omtrent die bijlagen zij het mij vergund vooraf te melden dat dezelve het navolgende inhouden:

N°. 1, 2 en 3, drie afschriften van over hetzelfde onderwerp vroeger door mij aan Zijne Excellentie den heer Staatsraad Gouverneur en UEd. Groot Achtb. uitgebragte rapporten.

N°. 4 en 5, twee staten, aanwijzende de daling der ebbe op het *oude Maasje* aan het Keizersveer en de hoogte ook aldaar waargenomen, toen namelijk de waterstand te 's *Her-togenbosch* op of *omstreeks* het bekende *nulpunt* stond.

N°. 6, een extract uit de kaart van den landmeter BASTINGIUS, in 1658 in druk gebragt en uitgegeven.

N°. 7, eene kaart van een gedeelte van de *landen van Heusden, Dussen* en de *Langstraat*, met het *oude Maasje*, benevens een profil over de lengte en van den oppervlakkigen stand des waterspiegels dier rivier; terwijl tevens op die kaart met rood is aangewezen de rigting van het geprojecteerde uitwateringskanaal, van *Grave* naar *Waspik*, het gedeelte namelijk *beneden de Dieze*, voorts het plan van uitwatering van 1829, enz.

N°. 8, eene teekening waarop voorkomen *negen dwarsprofillen* van het *oude Maasje*.

N°. 9, een kaartje van het *kanaal van St. Andries*, met daartoe betrekkelijk dwarsprofil, alsmede eenige aanwijzing van de gemeenschap met de rivieren de *Waal* en de *Maas*, zoo als een en ander op den 5 Junij 1846 bevonden is.

N°. 10, eene profildeekening, strekkende tot aanwijzing van de hoogte, tot welke de polders tusschen *Grave* en de *Dieze*, op den 17 Junij 1843, nog met overtollig water *boven* derzelve *zomerpeilen* bezwaard waren, met aanwijzing tevens van den toenmaligen stand der rivier de *Maas*.

N°. 11, eene profildeekening van het verhang, dat bij zeer hoog opperwater, den 3^{en} Februarij 1846, bestond in den waterspiegel der rivieren de *Maas* en *Merwede* tusschen *Cuijk* en *Werkendam*, toen de *Beersche overlaat* 0,78 el, en de *Baardwijksche overlaat* 0,79 el respectievelijk werkten.

N°. 12, eene tabel, opgemaakt uit de dagelijksche waarnemingen van de waterhoogten te 's *Hertogenbosch*, aangevende de hoogste, middelbare en laagste standen, in de maanden Maart, April en Mei van de jaren 1817 tot 1848. En eindelijk,

N°. 13, een staat, houdende opgaaf van al de polders die hun overtollig water op het *oude Maasje* ontlasten, met aanduiding van derzelver kadastrale grootte en de hoogte hunner zomerpeilen, etc.

Omtrent het adres van de polderbesturen, door welke daarin vermeld is, dat zij belang hebben bij de uitwatering van het *oude Maasje*, waarvan de overweging hierna het eerst zal volgen, moet ik eene bijzondere aanmerking vooraf laten gaan.

Zij is deze. Van de *vier en zeventig*, aan het slot van dat stuk vermelde, polders, zijn er slechts *een en dertig*, die op het gemelde *Maasje* hunne uitwatering hebben. Van de overige *drie en veertig* polders hebben *een en dertig* hunne waterontlasting op de *Bleek*, *een*, namelijk de *Amelia Polder* loost onmiddelijk én op het *Bergsche veld* én op de *Donge*; terwijl het overige *elftal* uitwartert op de rivier de *Donge*. Daar ik voorts gemeend heb dat hier eene bepaalde aanwijzing vereischt wordt, heb ik de polders, die op de *Bleek* uitwatering hebben, in het adres met (*) en die zich op de *Donge* ontlasten, met (**) aangeduid, terwijl alleen de *Amelia Polder* afzonderlijk gemerkt is met (§).

Indien men nu in het adres zulke tastbare onjuistheden vooruit gesteld vindt, welke gedachten moet men zich dan over den verderen inhoud van dat stuk vormen?

Het is waar dat de overtollige wateren van de *vier en zeventig* polders zich op het uitgestrekte *Bergsche veld* ontlasten; maar dit geschiedt door middel van de *drie* hierboven aangegeven rivieren, het *oude Maasje* namelijk de *Bleek* en de *Donge*, rivieren, die ieder afzonderlijk bestaan en alleen in zooverre iets gemeens met

elkander hebben, dat zij alle op denzelfden grooten boezem, schoon door afzonderlijke uitmondingen, op de wateren, die het *Bergsche veld* doorsnijden, uitloopen.

De waarheid van dit gezegde zal UEd. Groot Achtbare, bij inzage van de kaart van de *landen van Heusden en Altena*, door het Departement van Binnenlandsche Zaken in 1837 uitgegeven, ten duidelijkste blijken. Ik reken mij dus ontslagen van over dat punt in een breeder betoog te treden.

Daar evenwel eene ware kennis der uitgebreidheid van de bij het adres vermelde polders, die werkelijk op het *oude Maasje* uitwateren, ter beoordeeling der kwestie, noodzakelijk is, zoo heb ik die uitgebreidheid, uit het statistiek tableau der polders in *Noord-Brabant*, verzameld, en heb deze bevonden te zijn ruim 13109 bunders; terwijl de overige in dit adres opgenoemde polders, welke niet op de voorschrevene rivier, maar door de *Bleek*, de *Donge* en den *Amer*, in het *Bergsche veld* suëren, te zamen eene uitgebreidheid hebben van ruim 10759 bunders. Van die laatste hebben hunne uitwatering op:

de <i>Bleek</i>	8432 bunders,	
„ <i>Donge</i>	736	„
„ <i>Amer</i>	1591	„ die alzoo te

zamen het boven uitgedrukt

getal van 10759 bunders opleveren.

Daar het mij aanvankelijk voorkwam, dat onder het aantal van 13109 bunders niet al de landen konden begrepen zijn, die op het *oude Maasje* uitwateren, heb ik, om dat punt eens en voor altijd als uitgemaakt te kunnen aanmerken, den staat (bijlage N°. 13) opgemaakt. Volgens dat stuk, welks naauwkeurigheid ik mag waarborgen, be-

draagt de uitgebreidheid der gezamentlijke polders, die op het *oude Maasje* sueren, werkelijk 15810 bunders, 94 roeden, 86 ellen. Dit is eenigzins meer, dan volgens de bijlage N°. 3, in 1845 is opgegeven, omdat waarschijnlijk destijds eene andere verhouding, ten aanzien van den *nieuw Dussenschen Polder*, tusschen hetgeen op de *Bleek* en op het *oude Maasje* ontlast wordt, is aangenomen. Blijkens de voorstaande opgaaf is slechts van wege 13109 bunders tegen het kanaal van uitwatering gerekwesteerd en zoo blijven er dan ruim 2700 bunders grondeigendommen over, namens welke geene bezwaren tegen de gemelde uitwatering schijnen ingeleverd te zijn. Bij het nagaan van de onderteekeningen van het adres, vermeen ik dat onder de niet gerekwesteerd hebbende polders, onder anderen, behooren de polder van *Vlijmen*, die van *Nieuwkuik*, die van *Drunen* en de *Binnenpolder* van *Waalwijk*.

Deze hebben, blijkens den staat (bijlage N°. 13), te zamen bereids eenen oppervlakkigen inhoud van bijna 2193 bunders; terwijl de overige gronden, ruim 500 bunders, zullen te vinden zijn in verschillende kleine Buitenpolders, voorkomende in de voornoemde bijlage onder Letter **D.**, mitsgaders de *Bijsters* onder *Waspik*, enz.

Ik moet UEd. Gr. Achtb. te dezer plaatse, betrekkelijk de bijlage N°. 13, nog opmerken, dat, vermits zich geschikte gelegenheid daartoe aanbod, in dat stuk ook zijn aangegeven, de zomer- en de maal- of boezempeilen van al de polders, die op het *oude Maasje* van overtollig water ontlast worden. Van die opgave moet ik UEd. Gr. Achtb. een voorloopig overzicht aanbevelen, ten einde bij voorraad eenige overtuiging te erlangen, dat de zomerpei-

len der polders in kwestie, op weinige uitzonderingen na, merkelyk boven het **AP.** gelegen zijn en mitsdien, met betrekking tot de doorgaande ebbe op het *oude Maasje*, vertoond op de kaart bijlage N°. 7, gansch niet ongunstig zijn; vooral wanneer daarbij overwogen wordt, dat die ebbe waargenomen is op den 1^{en} November 1848, en alzoo op een tijdstip, toen de rivieren, zoo als het *oude Maasje*, doorgaans reeds met meer dan gewoon polderwater bezwaard, vooral over derzelve bovengedeelten, hooger dan hare gewone stand zijn.

Na deze inleiding vermeen ik te kunnen overgaan tot de behandeling van het adres der bij de uitwatering van het *oude Maasje* en den *Amer* belanghebbende polderbesturen.

In de eerste plaats dan heeft men daarin, sub 1, willen betogen, dat het *oude Maasje niet*, of althans *niet* over de *geheele lengte*, zoude zijn een overblijfsel van de *oude Brabantsche Maas*.

Dat met den naam van *oude Brabantsche Maas* bedoeld wordt, de rivier de *Maas*, die langs *Maastricht*, *Venlo*, *Grave*, enz. loopt, zal wel geen betoog behoeven. Omstreeks het jaar 870, moet echter, na voorafgegane verlamming, de *Maas* boven de stad *Heusden* gestopt zijn; terwijl in de rigting naar *Woudrichem*, door verruiming van eene destijds, zoo het schijnt, reeds aanwezige kreek, eene nieuwe *Maas* moet ontstaan zijn; en het bedoelde *oude Maasje* zal dan ook wel een overblijfsel zijn van de vroegere *Brabantsche Maas*.

Om zich hieromtrent echter nader te overtuigen, gelieve men te lezen hetgeen over die aangelegenheid voorkomt op bladzijde 90 — 91 en 97, der *Proeve van een ontwerp*

tot scheiding der rivieren de Waal en Bovenmaas en het doen afloopen dezer laatstgenoemde rivier over hare oude bedding op het Bergsche veld, van wijlen den Luitenant-Generaal Baron KRAIJENHOF.

Maar al was dat niet zoo, dan zoude zulks aan de zaak, dat namelijk het *oude Maasje* is eene *publieke* rivier, niets te kort doen. Dat water immers is eene *bevaarbare rivier* waar de dagelijksche zeevloed en uitstroomen, en met die rivier staan onderscheidene gemeentelijke havens, zoo van de *Langstraat* als van het *land van Heusden en Dussen*, in een onmiddelijk verband; welke havens zoo druk worden bezocht, dat, volgens waarnemingen, sedert 1°. Januarij 1842 tot ult. December 1848 ingesloten, aan het zoogenaamde *Keizersveer* gedaan, op 'de aangegeven rivier, de navolgende vaartuigen gepasseerd zijn, als:

GEDURENDE HET J A A R.	GEWONE SCHEPEN.	BEURT- SCHEPEN.	GROOTE AKEN.	KLEINE AKEN EN BOOTEN.	TE ZAMEN PER J A A R.
1842	1107	729	275	670	2781
1843	697	334	239	124	1394
1844	1173	798	971	853	3795
1845	1075	537	555	657	2824
1846	1158	562	542	755	3017
1847	1140	468	365	722	2695
1848	1075	535	357	719	2686

Eene passage van 2741 vaartuigen, gemiddeld per jaar, mag voorzeker aanmerkelijk genoemd worden, en schijnt der rekwestranten bewering, alsof de aangrenzende gemeenten eigenaessen van het *oude Maasje* zijn, reeds genoegzaam te wederleggen.

Hunne redenering, over den vroegeren loop van die rivier, steunt almede op onaannemelijke gronden.

Het is der Adressanten, naar het schijnt, vooral te doen, om aan te toonen, dat het *oude Maasje* niet over het bed van de vroegere *Brabantsche Maas* stroomt, maar zich zoo veel verlegd heeft, dat hetzelfde nu, geheel midden door de buitenpolders loopende, de eigendom zoude zijn van de aanpalende polders en gemeenten.

Gesteld echter, dat zoo iets ten aanzien van het *oude Maasje* werkelijk plaats had, dan zoude dit de zaak in kwestie niet veranderen. De rivier toch, die een *publiek eigendom* was, en zich door de natuurlijke werking van den stroom geheel of gedeeltelijk mogt verplaatst hebben, heeft *gegeven* en *genomen*, hetwelk als een regt van de natuur beschouwd wordt, dat voorzeker onveranderlijk is; want indien door zulke natuurlijke rivierverplaatsing de eigendom van eenen stroom zoude overgaan, dan zou de *Bovenmaas*:

- 1°. Onder *Appeltern*, ter lengte van 4 à 500 ellen,
- 2°. Onder *Lith*, ter lengte van 18 à 1900 ellen,
- 3°. Onder *Heerewaarden*, ter lengte van omtrent 2500 ellen,
- 4°. Onder *Alem*, ter lengte van circa 1600 ellen,
- 5°. Onder *Driel*, ter lengte (op drie verschillende punten) van te zamen circa 4000 ellen,
- 6°. Onder *Well* en *Ammerzode*, ter lengte van ruim 1500 ellen, en,

7°. Onder *Nederhemert*, ter lengte van omtrent 1400 ellen, respectivelijk onder die gemeenten gelegen, dezer bijzondere eigendom zijn en alle beschikking daarover van anderen kunnen worden geweerd. Over de genoemde afstanden toch stroomt de rivier de *Bovenmaas* geheel op den bodem der juridictie van elk der daarbij genoemde gemeenten.

Voor dat sustenu dus bestaan hoegenaamd geene gronden, en hetzelfde schijnt geene verdere wederlegging te vorderen, omdat het door de geschiedenis van alle tijdperken en ook door de dagelijksche ondervinding genoegzaam wordt weersproken.

Intusschen acht ik het niet overbodig UEd.G.A., alvorens van dat punt af te stappen, daaromtrent, met wijziging naar het hierbij onder No. 6, overgelegde extract uit de kaart van den landmeter BASTINGIUS, nog het volgende op te merken.

Blijkens die kaart, reeds in 1658 gedrukt, schijnt het oude *Maasje* destijds, van bovenaf tot aan de *Waspik-sche haven* of *vaart van Waspik*, de breedte eener middelmatige rivier te hebben gehad; terwijl daar beneden een water van meer dan 500 roeden breed (1883 ellen), op de gemelde kaart de *Biesbosch* genaamd, wordt aange troffen, welke zeeboezem, met de wateren van den *verdronken Zuid Hollandschen waard*, een *plas* schijnt uitgemaakt te hebben.

Thans bestaat die boezem, die waarschijnlijk bij den *st. Elisabethsvloed* van 18 November 1421 ontstaan is, niet meer. Dezelve is door natuurlijke verzanding, opslijking en aangroeiing van lieverlede versmald, zoodat tegenwoordig aldaar slechts eene rivier wordt aangetroffen, die

blijkens de kaart (bijlage N°. 7) de breedte heeft van 60, 80 en 100 ellen, doch, aan de uitmonding tegen den *Amer*, nog 276 ellen breed is, en die, zoolang mij heugt, onder den naam van het *oude Maasje* is bekend geweest.

Opmerkelijk is het echter, dat het water des geprojecteerden kanaals van *Grave* naar *Waspik* juist in het *oude Maasje* zoude komen, ter plaatse waar die rivier in 1658 eigenlijk nog zeeboezem of betrekkelijk onbegrensd was. Indien nu de polders of gemeenten, in deze betrokken, eigenaars van den aangegeven zeeboezem, of later van de overgeblevene rivier aldaar geworden waren, dan zoude zulks op eene legale wijze moeten zijn aangetoond; doch hieromtrent is men, zoo als te verwachten was, geheel in gebreke gebleven.

De rekwestranten zijn welligt in de meening, dat het aangevoerde onder dezelfde §, over het regt van verpachting der visscherijen, dat zij hier en daar op het *oude Maasje* schijnen uitgeoefend te hebben of nog uitoefenen, iets zou afdoen, omtrent den eigendom van de rivier zelve.

Die bewering echter vervalt, wanneer men bedenkt, dat de *zalm-* en *andere visscherijen*, op verschillende rivieren in ons vaderland, aan steden, plaatsen en particulieren zijn overgegaan, zonder dat immer van verdere beschikkingen, de rivier zelve betreffende, sprake geweest is.

Om een paar bij mij bekende voorbeelden aan te halen, kan ik UEdGA. mededeelen, dat onder anderen de visscherij op de *Merwede*, over hare geheele breedte, van de *Maas* af tot aan de zaailijn tusschen de torens van *Arkel* en *Almkerk*, behoort aan de stad *Woudrichem*, en van gemelde zaailijn, nederwaarts, tot aan de zaailijn der scheid-
ding van het land van *Arkel* en den *Ablasserwaard*, aan de stad *Gorinchem*; terwijl de visscherij op de *Mer-*

wede, van laatstgenoemde zaailijn tot aan den *Langendam*, boven *Steenenhoek*, voor de zuidelijke helft behoort aan de stad *Woudrichem* en voor de noordelijke helft aan *Hardinxveld*.

Deze visscherijen zijn, sedert onheugelijken tijd, door de respectieve gemeenten uitgeoefend, zonder dat, bij mijn weten, immer kwestien over de uitoefening van andere daden zijn voorgekomen.

Boven dat alles wordt, door aan den Staat den eigendom van het *oude Maasje* te betwisten, ook art. 577 van het Burgerlijk Wetboek betwist. Daar toch leest men: „aan den staat behooren onder anderen de bevaarbare en vlotbare stroomen en rivieren, met hunne oevers.” Art. 593 van dat Wetboek zegt verder: „zaken, welke „niet in den handel zijn, kunnen geen voorwerp van „bezit opleveren.” Vervolgens vindt men bij art. 610 van dat Wetboek bepaald: „er kan geene regtsvordering „tot handhaving van het bezit plaats hebben, opzigtelijk „voorwerpen, welke de bezitter niet wettiglijk kan be- „zitten.” Eindelijk wordt bij art. 646 gezegd: „de ei- „gendom van de stroomen en rivieren brengt mede den „eigendom van den grond, waarover het water loopt,” en bij art. 1990 „Men kan door verjaring den ei- „gendom niet verkrijgen van zaken die buiten den „handel zijn.”

Ik vermeen genoeg gezegd te hebben ten betoge, dat voor de bewering der adressanten, als of het *oude Maasje* zoude zijn de eigendom der aanpalende gemeenten en polders, geene gronden bestaan, maar dat die rivier is de eigendom van den Staat.

Inmiddels blijft mij nog overig iets te zeggen, in ant-

woord op de laatste zinsnede van hetgeen, sub 1. ten adresse wordt aangevoerd. Daar vindt men namelijk geschreven: „ Men heeft de sluis van den *overlaat* niet „ op de *oude Maas* maar op de *Waalwijken haven* „ doen uitloopen, doch deze is daardoor toch geen eigen- „ dom van den Staat geworden.”

De bedoelde sluis werd in 1802, van Rijkswege gelegd, om den afvoer van het water, dat, na de werking van den *Baardwijken overlaat*, door poldersluizen niet spoedig genoeg kon afloopen, te bevorderen.

De plaats voor die sluis is, en te regt, gekozen op een zoodanig punt als het meest geschikt was voor de aflossing van het bedoelde water uit de lage gedeelten der buitenpolders van *Baardwijk* en *Waalwijk*, en zij is dientengevolge gelegd in de kade op de oostzijde van de *Waalwijken haven*. Hoe men nu op het denkbeeld gekomen is, als of er, ten gevolge van die sluis kwestie zou kunnen zijn, om de *Waalwijken haven*, als *een eigendom van den Staat* te beschouwen, is mij niet duidelijk, en voorzeker is daaruit, ten aanzien van het *oude Maasje*, wel tot niets te besluiten.

Verder is, bij de eerste allinea van het 2^e lid des rekwets, door de adressanten beweerd, dat, ter plaatse waar het kanaal zich in het *oude Maasje* (hunne uitwatering) zoude storten, voor den vloed, die *tweemaal daags* (men bedoelt natuurlijk tweemaal *per etmaal*) ongeveer *twee ellen* oploopt, veel te weinig berekend is, en dat eveneens te weinig gesteld is voor de verhooging des waterspiegels, ten gevolge van den inval der geprojecteerde uitwatering, vooral in verband met de opstopping, die door het vloedwater plaats heeft, zoodat, bij grondig en onpar-

tijdig onderzoek, welligt blijken zoude dat der supplianten vroegere opgave van $\frac{3}{4}$ el, der waarheid nader bijkomen zal dan de bereking van hunne tegenstanders van slechts $\frac{1}{10}$ el.

Ten aanzien van deze bewering moet ik de volgende opmerkingen mededeelen:

1°. Dat, volgens geregeld gedane waarnemingen op het *oude Maasje* aan het keizersveer, van 1°. Januarij 1843 tot ult°. December 1848, de *vloeden* over den geheelen tijd, gemiddeld gerekend, aldaar zijn geklommen tot 1,28° el + **AP.** en gedurende de zomermaanden tot 1,29 el + **AP.**

2°. Dat de *ebben*, over dien geheelen tijd, gemiddeld zijn gedaald tot 0,40° el — **AP.** en gedurende de zomermaanden tot 0,54 el — **AP.**

Hieruit nu blijkt, dat er tusschen de *ebbe* en den *vloed*, gedurende de laatste *zes* jaren aan het genoemde *Keizersveer*, een doorgaand verschil bestaan heeft van 1,68 el en 1,83 el respectivelijk, zoodat de opstijging van den vloed aan gemeld veer, gemiddeld op zijn hoogst genomen, slechts 1,83 el heeft bedragen.

Bij het adres is daarvoor dus te veel opgegeven, en vooral te veel, wanneer men in aanmerking neemt, dat de daarbij gedane opgaaf, van ongeveer *twee ellen*, betrekking heeft op het punt, waar de geprojecteerde uitwatering in het *oude Maasje* zoude vallen, welk punt te *Waspik*, op omstreeks 4000 ellen boven het *Keizersveer*, gelegen is.

Ik ben dus van oordeel dat voor de opstijging van den vloed te *Waspik*, ofschoon aldaar bij laag water, zoo uithoofde van gebrek aan opperwater, als uit aanmerking van het groot vermogen van dat riviervak, in den

regel zeer weinig verval bestaat, niet meer zal mogen worden gesteld, dan, voor den geheelen tijd, 1,50 el, en gedurende de zomermaanden 1,70 el.

Al klom echter die vloed ook hooger of minder hoog, zoo blijkt toch, dat dezelve door de *ebbe* zoo volkomen wordt afgevoerd, dat er van *Waspik* nederwaarts, op laag watertijd, zooals hiervoor reeds aangeduid is, bijna geen verval overblijft. Hieruit volgt nu, dat de rivier voor haar behoud, en eigenlijk voor hare verbetering, gebrek aan water heeft.

Om die reden heeft men dan ook geoordeeld dat, ofschoon het *oude Maasje* door den inval van het water van het geprojecteerde kanaal tijdelijk eenigzins mogt bezwaard worden, het evenwel zeer waarschijnlijk is dat die rivier, door de daarin aldus verwekte buitengewone schuring, zal verbeteren, in dier voege, dat geene hulpmiddelen zullen vereischt worden, om de rivier zooveel in vermogen te doen toenemen, als noodig zal zijn, om eene mogelijke klimming van den waterspiegel te voorkomen.

De commissie van 1840 heeft dan ook het oog gevestigd, vooreerst op hetgeen alzoo te verwachten is, en ten andere op de omstandigheid, dat zelfs het, in dat opzigt zoo veel ongunstiger plan van 1829, tot geene bijzondere bezwaren, ten aanzien van eene verhooging des waterspiegels op het *oude Maasje*, aanleiding heeft gegeven. De strekking van dat ontwerp is op de kaart, bijlage N°. 7, met eene blaauwe lijn en de beschrijving in het project van 1829 aangeduid.

Immers wijlen de Heer Inspecteur Generaal GOUDRIAAN, alsmede den Heer Inspecteur GOEKOOP, destijds Hoofd-Ingénieur in *Noord-Brabant*, hebben over deze aangele-

genheid, in hunne rapporten op dat project, d.d. 6 Julij 1820 n°. 247, en 26 Junij 1820 n°. 1149, nagenoeg eenstemmig geschreven: „Hetzelve zoude mogelijk nog na-
 „ deelig kunnen zijn aan eenige op het *oude Maasje*
 „ uitwaterende landen, omdat de waterspiegel op het
 „ *oude Maasje*, door de afstroming van het kanaal,
 „ naar de tegenwoordige gesteldheid van die rivier, eenig-
 „ zins zal verhoogen. Doch zeer veel, zoo niet geheel,
 „ kan dit worden voorgekomen, door het eenigzins ver-
 „ breeden en verdiepen van dit riviertje, (het *oude Maasje*),
 „ alleen voor het gedeelte tusschen den uitloop van het
 „ kanaal en het *Capelsche veer*, van waar het *oude*
 „ *Maasje* een genoegzaam ruim profiel heeft, om dezen
 „ toevoer zonder merkbare verhooging te kunnen opnemen.”

Wanneer men nu in aanmerking neemt,

1°. dat het *oude Maasje* op het punt, in het voor-
 schreven advies bedoeld, schaars 28 ellen breedte heeft,

2°. dat de breedte aan het *Capelsche veer* is 46 ellen,
 alwaar, zooals uit het bovenstaande advies blijkt, de wijdde
 reeds voldoende geacht is, en

3°. dat de rivier te *Waspik*, waar de inval van het
 kanaal, bij het plan van 17 December 1840 bepaald en
 later behouden is, de breedte heeft van 64 ellen (zoo als
 een en ander op de kaart bijlage n°. 7 te zien is) en er
 overal eene voldoende diepte bestaat, dan zoude men in
 redelijken zin, met terzijdestelling van berekeningen,
 reeds mogen aannemen, dat het *oude Maasje* bij *Waspik*
 vermogen genoeg bezit, om het water van het geprojec-
 teerde kanaal aldaar op te nemen en af te voeren, zonder
 dat deszelfs waterspiegel eene merkbare of nadeelige ver-
 hooging zal ondergaan.

De commissie van 1840 heeft zich echter niet alleen daarop gegrond, maar zij heeft zich tevens door berekeningen, zooveel mogelijk, overtuigd, dat de waterspiegel van het *oude Maasje*, door den inval van het water des ge-projecteerden kanaals, geene nadeelige verhooging zoude ondergaan.

Deze berekening komt niet voor in het verslag van 1840, omdat die daarbij naar inzien der commissie, waarvan ik lid was, niet zoo zeer vereischt werd. Later heb ik dezelve echter opgenomen in de, onder dagteekening van 30 December 1841, N°. 2633, aan UEGA. gegevene consideratien en advies op een adres van gecommiteerden uit de besturen der polders uitwaterende op het *oude Maasje*, van September 1841. Van dat rapport, benevens van de berigten, almede aan UEd. Groot Achtb. overgemaakt, in dato 5 Januarij 1842, N°. 21, op een adres van gecommiteerden uit de besturen der polders, uitwaterende in het *oude Maasje*, onder *Waspik*, *Capelle*, *Vrijhoeve-Capelle*, *Sprang* en *Besoijen*, en in dato 8 Februarij 1845, N°. 345, op een adres van 316 grondeigenaren van de op de *oude Maas* uitwaterende polders, gaan hierbij de, in den aanhef dezes reeds vermelde, met N°. 1, 2 en 3 gemerkte, afschriften. De zoo evengenoemde adressen zijn woordelijk te vinden op pag. 143 tot 147, pag. 148 tot 152 en op pag. 155 en 156 van de hiernevens teruggaande *Memorie*, door den Heer SCHIFFER in 1848 ingediend.

Daar de overige, in dat stuk almede voorkomende, adressen, als van November 1829, Augustus 1844 en Februarij 1848, geene bijzonderheden opleveren, die niet

reeds in de vroegere adressen, waarop gerapporteerd is, óf woordelijk óf zakelijk zijn opgesloten, heb ik gemeend, daar mijne vroegere berigten alles bevatten, wat ik, tot wederlegging van de eerst aangegeven rekwesten, toen zeggen kon, mij tot den inhoud van de afschriften dier stukken, als bijlagen gemerkt N°. 1, 2 en 3, te mogen referen, om zoo min mogelijk in herhalingen te vervallen.

Intusschen vermeen ik alnog, dat de berekening, die in mijn berigt (bijlage N^o. I.) voorkomt, goed zal zijn. Mij althans is geene betere bekend en wanneer men dezelve toetst aan de berekening, die over dezelfde kwestie voorkomt op bladzijde 48 en 49, der belangrijke bijdrage tot de nadere kennis *der gebrekkige waterlossing en het ontworpen kanaal van uitwatering der boven-Maaspolders*, enz., uitgegeven door den Heer F. G. J. Baron VAN RIJCKEVORSEL VAN KESSEL, President van het polderbestuur van het *Boschveld* en *Maij*, dan blijkt het, dat, wanneer de becijfering volgens de, op dit stuk toepasselijke, formule van PRONIJ plaats heeft, de gevreesde verhooging van den waterspiegel op het *oude Maasje* te *Waspik* niet meer dan 0,12 el, dat is slechts 2 duim meer bedragen kan, dan de uitkomst der eerstgenoemde berekening daarvoor aangeeft.

Ik vermeen daarbij nog te mogen voegen, dat de uitshuring, die de meerdere waterafvoer ten gevolge moet hebben, de gedachte verhooging van den stand van het *oude Maasje* van lieverlede zal wegnemen.

Wanneer dit echter, in weerwil van zoovele gegronde verwachtingen, mogt tegenvallen, dan is de bepaling aan het slot des verslags van 1840 dáár, om de noodige voor-

zienen te bewerkstelligen: immers daarin wordt het volgende aangetroffen.

„ Ingeval blijken mogt, dat het eventuele kanaal op het gemelde *Maasje* zoodanigen invloed mogt hebben, dat de uitwateringen op hetzelfde daardoor benadeeld werden, dan zal voor rekening van de belanghebbenden in het kanaal, zoodanige verruiming van die rivier plaats hebben, als ter voorkoming van de bedoelde nadeelen noodig zal bevonden worden.”

Wijders is het mij voorgekomen, dat hier nog het een en ander te zeggen valt, over hetgeen bij het tweede gedeelte van de behandelde tweede § voorkomt. Daar namelijk wordt beweerd, dat het water van het *oude Maasje*, als de *Baardwijksche overlaat* begint te werken, dermate wordt opgestopt, dat de polders van het land van *Heusden*, die van *Altena* en andere, op de *Bleek* en den *Amer* uitlopende, geen sluisgang hebben, of daarin nagenoeg geheel en al worden belemmerd, waardoor die polders nu reeds tijdelijk en belangrijk nadeel ondervinden; terwijl de grootste en onberekenbare schade, nadeelen en onheilen, bij eene duurzame uitlozing van het geprojecteerde kanaal, bij het ophouden van de werking des overlaats; (welligt gelijktijdig en te sterker met deze vereenigd,) voor die polders te wachten zijn.

Ter beantwoording van deze punten heb ik gemeend, dat het volgende zal kunnen dienen.

Dat het water, bij de werking van den *Baardwijkschen overlaat*, op het *oude Maasje* geloopt, aldaar tegenstand van de zeevloed ondervindt, ligt in den aard der zaak; doch men heeft, naar het schijnt, niet opgemerkt, dat, wanneer die overlaat belangrijk werkt, er alsdan,

over de geheele uitgestrektheid van die rivier en op de daaraan palende *Langstraatsche velden*, voortdurend eene *afstroming* plaats heeft, in dier voege, dat de gewone zeevloed, als overwonnen, nagenoeg geen invloed hebben.

Intusschen lijdt het geen tegenspraak, dat, zoodra de *Baardwijksche overlaat* in werking komt, de *lage* polders, die geene watermolens hebben, al spoedig belemmering ondervinden, doch zij die van molens voorzien zijn, kunnen, blijkens de in bijlage N°. 13 genoteerde *maatpeilen*, onder gewone omstandigheden, al werkt de overlaat ook, niet zoo spoedig belemmerd worden. Ik moet nog daarbij voegen, dat de *Baardwijksche overlaat*, sedert 1782 tot den tijd van heden, het vroegst is begonnen te werken op 3 November, doch dat zulks meestal plaats heeft gehad in December en mitsdien op den geschikten tijd.

Intusschen werkte gemelde overlaat, sedert 1782 tot ultimo Januarij van het nu loopende jaar, dat is gedurende een tijdvak van 68 jaren, te zamen genomen, ruim 1800 etmalen, en mitsdien, door elkander genomen, omtrent 26 etmalen per jaar. Daar echter, zoo veel bekend is, in dat tijdvak, minstens *zeven* jaren geweest zijn, en wel 1785, 1800, 1801, 1802, 1808, 1813 en 1826, waarin geene werking plaats vond, zoo moeten de 1800 etmalen overlaatswerking eigenlijk gerekend worden te hebben plaats gehad in 61 jaren, waardoor het getal van 26 etmalen tot ruim 29 etmalen verhoogd wordt.

Wanneer men nu in aanmerking neemt, dat de meeste werkingen zeer gering zijn en de middelbare overvloeiing, gedurende gemeld tijdvak, slechts omtrent 0,22 el bedragen heeft, dan is hieruit op te maken, dat de last,

hoezeer die bestaat, toch niet zooveel bederf en nadeel aanbrengt, als de rekwestranten voorgeven. Immers de waarnemingen, in de *twee staten*, onder bijlagen N°. 4 en 5 aangegeven, doen zien: *vooreerst*, dat de *ebben* in de maand April op het *oude Maasje* aan het *Keizersveer*, in de jaren 1826 tot 1830 en 1843 tot 1848, doorgaans reeds tot vrij lagen stand gedaald waren, ofschoon de *Baardwijksche overlaat* telken jare, met uitzondering van het jaar 1826, gewerkt heeft; en ten *anderen*, dat, zoo dikwijls het water te 's *Hertogenboech*, op of omtrent het nulpunt aldaar bevonden werd, en dus de werking van den *Baardwijkschen overlaat* op het punt is van aantevangen, of eene plaats gehad hebbende werking heeft opgehouden, de stand van de *ebbe* op het *oude Maasje*, aan het *Keizersveer*, meestal veel ongunstiger was, dan men, buiten de kennis dezer waarnemingen, zoude gemeend hebben.

Uit den staat, bijlage N°. 4, wordt boven dat alles nog blijkbaar, dat in den stand der dagelijksche *ebbe* aan het *Keizersveer* zooveel variatie plaats heeft, dat daarin, zonder kennelijke oorzaken of omstandigheden, soms 30, 40 tot 50 duimen verschil bestaat.

Een verschil van 10 duimen wordt zeer dikwijls aangetroffen, en daaruit ziet men, hoezeer de goede uitwatering op het *oude Maasje* eigenlijk van de meerdere of mindere *ebbe* op het *Bergsche veld* afhankelijk is.

Intusschen moet ik hier opmerken, dat door de rekwestranten wel de nadeelige zijde van het bestaan en de werking des overlaats zeer zwart vertoond is, doch dat omtrent de voordeelen door hen is gezwegen.

Dit aan te toonen wil ik beproeven, door UEd. Gr. Achth. te verwijzen:

Uitg. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Vooreerst, op de groote voordeelen, die de *Langstraatsche buitenvelden*, van *Baardwijk* tot *Raamsdonk* toe, (te zamen, volgens den staat, bijlage N°. 13, litteris **D** en **E**, eene oppervlakte bestaande in 5137 bunders, 88 roeden, 47 ellen,) door tijdelijke overstromingen van het *overlaats-water*, nagenoeg jaarlijks trekken, zoodat, naar mijne meening, de tegenwoordige voordeelige toestand en behandeling dier velden, zonder dat water, niet bestaanbaar zijn zouden.

Ten andere, op de nuttige uitwerking van het water des *Baardwijkschen overlaats*, met opzigt tot het *oude Maasje* zelve; want waardoor anders, dan door dat water, bleef deze rivier in zulk eenen goeden toestand?

Was zij daarvan verstoken, dan zoude, aangezien er gedurende de zomermaanden geen toevoer van bovenwater van enig belang plaats heeft, zeer spoedig eene merkbare opslijking, vernauwing en daarmede in verband staande verlamming van stroom plaats vinden, waardoor die rivier in korte jaren, tot eenen staat zoude geraken, dat én scheepvaart én uitwatering zouden gestremd wezen. Hieromtrent vermeen ik mij te kunnen beroepen op het geen met de rivieren, de *Roosendaalsche* en *Steenbergsche vliet* mitsgaders de *Mark* en *Dintel*, gelegen in het arrondissement *Breda*, heeft plaats gehad. Deze, gelijksoortig aan het *oude Maasje*, hoezeer in den regel meer bovenwater ontvangende, moesten, respectievelijk in de jaren 1822 en 1828, gekanaliseerd worden.

Vóór derzelve afsluiting waren die rivieren aan de dagelijksche zeevloed en ebben, sterker dan het *oude Maasje*, onderhevig, en toch waren zij, hoe vermogend ook weleer, en ofschoon in eerstgenoemde rivier, bij

Roosendaal, van tijd tot tijd verdiepingen en verkortingen zijn bewerkt, in genoemde jaren reeds zoo onbekwaam, dat de meeste polders op den duur met overtollig water belast waren en sommige zelfs met eenen geheelen ondergang bedreigd werden.

Inmiddels werden wel vroeger en later hier en daar watermolens opgericht, doch de verlamming dier rivieren nam zoo hand over hand toe, dat deze hulpmiddelen, reeds in het begin der loopende eeuw, voor het meerendeel ontoereikende werden bevonden. Zoo doende was het tijdstip geboren, dat men naar algemeene redmiddelen moest omzien, en daar deze in de afsluiting der zeevloedten te zoeken waren, werd tot de kanalisatie van de genoemde rivieren besloten, en zulks in gezegde jaren tot stand gebracht, met het gevolg, dat door beide die werken, waarvoor de belanghebbende polders en gemeenten te zamen omtrent *elf tonnen gouds* bij een bragten, het oogmerk bereikt werd, en de uitwatering der polders zoowel als de scheepvaart steeds geregeld en voordeelig kon plaats hebben.

Wanneer men zich nu voorstelt, dat het *oude Maasje* eene rivier is, die zonder buitengewone hulp, even als, zoo niet erger dan de *Steenbergsche vliet* en de *Mark en Dintel*, zoude verzanden, opslijken en verlammen, en dat die verzanding, zooals het geval is, niet of slechts over een klein gedeelte, op het *oude Maasje* plaats vindt, dan is de vraag, door welke bijzondere omstandigheden zulks zoo gelukkig verhinderd wordt.

Het antwoord op deze vraag is, dat zulks wordt voorgekomen door de werking van den *Baardwijkschen overlaat* en mitsdien door hetzelfde water, waardoor de rekwestanten vermeenen niets dan nadeelen te ondervinden.

De situatie van het lengte profiel van het *oude Maasje*, op de kaart (bijlage N°. 7) gebragt, in verband beschouwd met den aldaar geteekenden uitgerekten platten grond en met de teekening der dwarsprofillen, (bijlage N°. 8,) doen zien, dat aan het *Drongelsche veer* nederwaarts eene diepte bestaat, die zonder buitengewone uitschuring of andere dergelijke werkingen niet bestaanbaar is en zich, zoo die al eens gevormd was, zonder gedurige herhaling derzelfde oorzaken nooit zoude in stand houden.

In deze gelukkige gesteldheid heeft het bovendeel van het *oude Maasje*, tusschen de *Doeverensche sluis* of het begin van genoemde rivier en het gemelde *Drongelsche veer*, geen evenredig aandeel, zoo als ook, aan de uitmonding tegen het *Bergsche veld*, eene groote ondiepte bestaat. Het eerste moet daaraan worden toegeschreven, dat het overlaats-water, niet regtstreeks naar de *Doeverensche sluis*, maar meer in eene gebogene rigting langs *Baardwijk*, naar de oostelijke kade van de *Waalwijksche haven* affloopt, en daar langs stroomende, voor het meerendeel eerst boven het *Drongelsche veer*, in het *oude Maasje* valt, hetgeen zoo lang aanhoudt als die kade niet overstroomt wordt.

Het *oude Maasje*, dat deze buitengewone strooming, voor het gedeelte tusschen de gemelde sluis en het *Drongelsche veer*, voor eene aanzienlijke hoeveelheid moet missen, is dan ook om die reden, op dat riviervak, ondiep en smal en heeft, hoezeer in 1818 eene eenigzins algemeene verbetering plaats had, thans op vele punten op verre na niet de noodige capaciteit, om het overtollige water ten allen tijde behoorlijk en tijdig af te voeren, zoodat deswege reeds klagten zijn opgegaan.

Bij eene vergelijking der dwarsprofillen, sub. N°. 1 en 2, op de teekening, bijlage N°. 8, aangegeven, zal het bovengezegde duidelijk worden. Het profiel toch, op 150 ellen beneden de brug te *Doeveren* genomen, bevatte, onder het laag water van 6 November 1848, slechts 7.77 vierkante ellen doorsnede, terwijl het profiel, op 200 ellen beneden het *Drongelsche veer* genomen, toen eene doorsnede opleverde van 40.88 vierkante ellen. Het is dus blijkbaar, dat, even boven het 2 profiel, of liever boven het *Drongelsche veer*, een buitengewoon middel werkzaam is tot onderhoud en verbetering: en dat is niets anders, dan het water, dat genoegzaam elk wintersaizoen, door den *Baardwijkschen overlaat* naar het *Bergsche veld* wordt afgevoerd.

Het dwarsprofiel N°. 6, bijlage N°. 8, vertoont de doorsnede van het *oude Maasje*, ter plaatse, waar het geprojecteerde kanaal, volgens het ontwerp van 1840, zoude invallen.

Daar was de inhoud der doorsnede, onder het laag water van 26 Augustus 1840, 181.76 vierkante ellen. Nederwaarts neemt dit vermogen zeer aanmerkelijk toe; (men zie de profillen N°. 7 en 8;) doch op nog 1200 ellen binnen de uitmonding, waar de breedte overdreven is en 276 ellen beloopt, was de doorsnede bij dezelfde ebbe maar 176.64 vierkante ellen.

Volgens het plan van 1829, zoude het uitwateringskanaal in het *oude Maasje* gevallen zijn, tusschen de dwarsprofillen N°. 3 en 4, die slechts eene gemiddelde doorsnede bezitten van ruim 82 vierkante ellen, en mitsdien nog niet de helft van het vermogen, dat die rivier bij *Waspik*, en dus volgens het plan van 1840 en later,

zoude opleveren. Werd nu dat punt, in 1829, voor den inval niet bezwaarlijk geacht, hoeveel meer is dan toch wel het punt te *Waspik* daarboven aannemelijk.

Een derde en laatste punt komt hier nog in aanmerking. Bij de rekwestranten schijnt over het hoofd gezien te zijn de omstandigheid, dat de werking van den *Baardwijkschen overlaat* moet geacht worden ook te dienen tot ontzet van de *Maasdijken* van *stad en lande van Heusden* en van *oud Altena*, tusschen *Vlijmen* in *Woudrichem*, en dat die werking alzoo dienstig is tot beveiliging der grondeigendommen van een groot aantal der rekwestranten; want het is niet tegen te spreken, dat naarmate de *Baardwijksche overlaat* bij hooge rivier, de *Maas* enz. afzuigt, die rivier des te minder water heeft aftevoeren en de dijken des te minder bedreigd worden.

Hoeveel water de *overlaat* intusschen van de *Maas* afneemt, is moeilijk te bepalen, doch een overzicht bij nadering is daaromtrent niet onmogelijk, namelijk bij eene bepaalde werking. Wanneer men neemt die van den 19 November 1824, toen de *Baardwijksche overlaat* bij open rivieren met 1,15 el werkte, en dus de hoogst bekende overloop plaats vond, dan is daaruit, volgens het rapport der bekende rivier-commissie dd. 13 September 1825, afteleiden, dat, ingeval die overlaat, na deszelfs verwijding van 622 tot 1022 ellen, nogmaals 1,15 el mogt overstroomen, (in Januarij 1834, toen de verruiming geschied was, werkte de overlaat met 0,94 el,) er dan per secunde 1398 kubiek ellen water over het stortebed zouden vloeijen.

Deze overloop zoude dan plaats hebben met eene profils doorsnede van ruim 1175 ellen, en met nagenoeg 1,19 el snelheid per secunde. Wanneer men zich nu voorstelt,

dat bij *gesloten overlaat* deze massa water in eens op de *Maas* overging, dan zoude de waterspiegel, vooral op de meest beperkte gedeelten dier rivier, waar de stroombaan tusschen de bandijken nauwelijks 600 ellen breedte heeft, ongetwijfeld eene zeer merkbare verhooging ondergaan; doch, daar zulks in dien zin nooit plaats kan hebben, omdat deze massa water, haren gewonen uitweg gestopt vindende, zich van lieverlede over de geheele rivier verspreiden en overal verhooging in den waterspiegel zoude verwekken, zoo zou daardoor ook tevens de snelheid vergrooten en de afvoer vermeerderen.

Bij mijn berigt op de adressen, tegen het leggen der zomersluiting in den *Baardwijkschen overlaat*, in het laatst van 1848 ingediend, had ik de eer, UEd. Gr. Achtb. ten aanzien van dat punt te zeggen:

„ Dat uit de waarnemingen, in mijnen tijd gedaan, „ genoegzaam gebleken is, dat de werking van den *Baard- „ wijkschen overlaat*, wanneer zulks met 0.50 el, of „ daaromstreeks plaats heeft, den waterspiegel te 's *Herto- „ genbosch* slechts 3 tot 4 palmen lager doet zijn, dan „ het geval zou wezen wanneer *de overlaat* gesloten was.”

Indien men nu kon aannemen, dat, bij hoogere werking des overlaats, de gemelde verlaging in diezelfde verhouding toenam, dan zou, bij eene werking van 1.15 el, zooals die hier boven vermeld is, op 6 à 7 palmen verlaging kunnen gerekend worden. Stellende dat deze, als door benadering verkregen, cijfers aannemelijk zijn, dan geloof ik, dat er geene groote dwaling zal begaan worden, met verder te stellen dat de *Maasdijken* van *Heusden* en *oud Altena*, tusschen *Vlijmen* en *Woudrichem*, door de werking van den *Baardwijkschen overlaat* ontzet

erlangen, in diervoege, dat in geval van zeer hoog opperwater, de stand der *Maas* nu minstens vier palmen lager zal wezen, dan wanneer de overlaat gesloten was.

Een voorregt, dat voor de bedoelde dijkägie mag geacht worden van groot belang te zijn, vooral wanneer men bedenkt, dat het ontzet, ingeval van ijsstopping op de *Maas*, van onberekenbaar voordeel zijn kan.

Tot de overweging van het 3^e punt van het adres overgaande, heb ik de eer optemerken, dat het wel eene waarheid is, dat de landen, die op het benedenste gedeelte van het *oude Maasje* uitwateren, met betrekking tot den lagen waterstand van die rivier, eene hoogere ligging hebben dan die zich bovenwaarts bevinden, hetgeen inzonderheid betrekking heeft op de zoogenaamde *Langstraatsche buitenvelden*, in den staat, bijlage N°. 13, onder letters **D** en **E** voorkomende. Verder is het mij zeer goed, en waarschijnlijk meer bijzonder dan aan de rekwestranten, bekend, dat op het benedendeel twee polders uitwateren, die door molens geholpen worden. Deze zijn, zooals in het adres te regt gezegd is, het *Zuideveld van Dussen* en de gecombineerde *Groot-Waspiksche* en *Raamsdonksche-binnenpolder*, in gemelde bijlage onder lett. **C** en **F** voorkomende. Bij inzage van de genoemde bijlage zal het aan UEd. Gr. Acht. blijken, dat het zomer-peil van eerstgemelden polder is 0.35 el en van den laatsten slechts 0.10 el onder **AP**. Wanneer dit nu in verband wordt beschouwd met de ebbën, die op het *oude Maasje*, ter plaatse van de uitmondingen der waterloopen, waardoor het overtollig water dier polders naar gemelde rivier wordt afgeleid, doorgaans worden waargenomen, (dat is, zooals het laag water op de kaart bijlage N°. 7. vertoond is, 0.45

en 0.49 el onder **AP.** respectivelijk,) dan rijst de vraag onwillekeurig op, of die molens daar wel noodig zijn?

Ter beantwoording dier vraag moet ik opmerken, dat de stichting van dezelve dagteekent 1743 en 1678, en mitsdien 23 en 88 jaren vóór de daarstelling van den *Baardwijkschen overlaat*, zoo dat niet de werking van den overlaat, noch de tegenwoordige toestand van het *oude Maasje* die molens noodzakelijk maken. Ik vermeen, met herinnering aan hetgeen deswege hierboven reeds betoogd is, te mogen aannemen, dat de staat en de gesteldheid van het *oude Maasje*, met inbegrip zelfs van het bovendeel, ten gevolge van de werking des overlaats, na 1766, over het geheel, zoo niet aanhoudend verbeterd, dan toch tot eenen verbeterden toestand gekomen is, en steeds onderhouden blijft, zoodat ik er aan twijfel of niet, indien de uitwateringsmiddelen der polders zoodanig werden verbeterd, dat zij hun overtollig water tot het peil der gewone ebbën van het *oude Maasje* konden lozen, eenige derzelve hunne molens thans zonden kunnen missen.

Dit denkbeeld zal ongetwijfeld vreemd voorkomen, doch hetzelfde berust op hetgeen in den polder van *Oud-Heusden* en *Elshout* in onzen tijd heeft plaats gehad; want niet verre van *Doeveren*, in het *bovenland van Heusden*, zijn in vroegere jaren twee watermolens gesticht, en op de kaart van **BASTINGIUS** van het jaar 1658, (bijlage N°. 6.) staan die molens aangeduid.

Het is meer dan waarschijnlijk, dat het *oude Maasje toen* zoo slecht gesteld is geweest, dat het bouwen dier molens noodig was, ten einde den polder van *Oud-Heusden* en *Elshout* van overtollig water te bevrijden; doch,

daar de uitwatering, reeds in 1830 of vroeger, bleek onvoldoende te zijn, is men in 1839 op het denkbeeld gekomen van eene tweede uitwaterings-sluis te bouwen. De uitwatering werd daardoor buitengewoon bevorderd, zoodanig dat de watermolens geen of weinig nut meer aanbragten; en is, zoo ik meen, in dat dezelfde jaar, besloten en ten uitvoer gebragt, het amoveren van één dier molens. Nadat vervolgens in 1848 nog eene verwijding en verdieping dier sluis plaats had, bestaat het voornemen om ook den anderen watermolen aftebreken, als hebbende het betrokken polderbestuur zich naar zijn zeggen overtuigd, dat de genoemde polder, alleen door de verbeterde sluizen, tijdig van het overtollige water zal worden ontlast, veel beter, dan in de laatste jaren met behulp der molens geschiedde.

Ik beken dat er iets vreemds in deze omstandigheid gelegen is, doch de, sedert 1839 verkregene, ervaring, gevoegd bij hetgeen hierna over het 4e punt behandeld wordt, lost de kwestie, naar het mij voorkomt, genoegzaam op. De tweede molen is dan ook sedert lang buiten werking.

Ik moet hier nog bijvoegen dat de watermolens, die op het *oude Maasje* werken, zijnde *acht* in getal, allen vóór den aanleg des *Baardwijkschen overlaats* zijn daargesteld, de meeste zelfs meer dan eene eeuw vroeger; terwijl het mij niet bekend is, dat na 1766 eenige werken door de polders gemaakt zijn, die, ten gevolge van de werking des overlaats, zoude zijn noodig geweest: en nogthans is daarvan door de adressanten veel ophef gemaakt.

Bij het 4e punt van het adres, wordt verder beweerd, dat de zeevloedén zoodanig op het *oude Maasje* werken, dat daardoor eene geregelde afstrooming wordt belet en

eene zoodanige verlamming op het bovendeel veroorzaakt, dat men in 1818 genoodzaakt was, die rivier van de *Doeverensche sluis* tot het *Drongelsche veer* te verbreden en te verdiepen.

Dat werk is, ja, geschied, maar niet zonder tegenstribelen, en uithoofde van oneenigheden, die over dat werk en vooral over het dragen der kosten, ontstonden, is de tusschenkomst van UEd. Gr. Achtb. destijds noodig geweest en zijn bij besluit van den 11 September 1818 de quota's geregeld. In het jaar 1835 is er andermaal kwestie eener verbetering van dat riviervak geweest, doch, ten gevolge van weigering van een of meer polderbesturen om aan de gemaakte en door UEd. Gr. Achtb. gearresteerde keur te voldoen, is men met dat werk, zoo ik vermeen, ten halve blijven zitten. Van daar dan ook, dat het bestuur van het *oude Maasje*, namelijk het deel van de *Doeverensche sluis* tot het *Drongelsche veer*, onder den naam van *Maasgraaf en Heemraden van de oude Maas stad en lande van Heusden* geen magt en klem heeft, om de keuren door de belanghebbende polders te doen uitvoeren.

Hierdoor wordt dat bovendeel, zoo als ik hiervoor betoogd heb, als weinig nut van het overlaats water hebbende, door gebrek aan bovenwater en inzonderheid door de zomervloeden verlamd.

Dat echter de ebben 3 tot 5 palmen zouden zijn verhoogd, komt mij niet waarschijnlijk voor, te minder, daar de waarnemingen, die sedert eenige dagen van het laag water aan de *Doeverensche sluis* gedaan zijn, hebben doen zien, dat de ebben aldaar op den 12^{en} Maart l.l., reeds daalden tot 0.54 el boven **AP**, en dus toen in over-

eenstemming waren met het laag water op het lengte profiel, bijlage N°. 7, gebragt; terwijl vervolgens tot den 14^{en} April j.l., onder kleine variatiën nagenoeg eene geregelde verlaging der ebbën aldaar plaats vond, zoodat de eb van dien dag is waargenomen op 0.20 el **onder AP**. Hierdoor laat zich dan ook geredelijk verklaren, hetgeen hierboven, ten aanzien van den polder van *Oud-Heusden* en *Elshout*, geschreven is; want het zomerpeil van dien polder is, blijkens bijlage N°. 13, 0,50 el boven **AP** gelegen.

Aan het *Keizersveer* was het laag water, op den 14^{en} April voornoemd, tot 0,78 el onder **AP** gedaald.

Overigens is het, overminderd de zoo even aangeteekende gunstige bevinding, niet tegen te spreken, dat de zeevloedën op het *oude Maasje* zoodanig werken, dat eene geregelde afstrooming belet wordt.

Dit toch ligt in den aard dier rivier, vooral in het verband, waarin zij staat tot het *Bergsche veld*, en indien er slechts bovenwater genoeg was, zouden deze vloedën niet zoo merkbaar hinderen. Bij gebreke aan genoegzaam bovenwater zijn daartoe evenwel twee middelen aan te wenden, die zijn, het gedurig aanbrengen der noodige verbeteringen, te vinden in een geregeld en bepaald onderhoud, of wel het buitensluiten der zeevloedën door kanalisatie.

Aan het laatste middel echter, uithoofde van het bestaan *des Baardwijkstraats*, kan hier niet gedacht worden, en zoo blijft als van zelf het eerste overig. Ik geloof, dat het voor vele polders te bejammeren is, dat men zich op de verbetering van het bedoelde bovendeel van het *oude Maasje* zoo weinig toelegt, of liever hetzelfde schijnt te verwaarlozen, latende zich de tegenspoeden zoo

gemakkelijk stellen op rekening van den aangegeven overlaat.

En nu worden door de adressanten, onder §. 5 van het adres, in het midden gebragt de zwaarigheden tegen de geruststellende middelen, die in het verslag van 1840 zijn aangegeven.

Eene verruiming van het *oude Maasje* beneden *Was-pik*, waartoe men, voor het geval van eene nadeelige verhooging des waterspiegels, zoude overgaan, wordt door hen niet goedgekeurd, omdat zulks slechts gelegenheid zoude geven tot het indringen van meer vloedwater en een hooger oploopen van hetzelfde.

Volgens deze stelling zoude eene, met de wateren van het *Bergsche veld* in onmiddelijk verband staande, onbegrensde plas, voor den inval van het geprojecteerde uitwateringskanaal, onvoordeelig moeten zijn, omdat de vloed gemakkelijker toegang zoude hebben. Maar wordt dan in zoodanig geval ook niet de ebbe door deze meerdere wijdte evenzeer begunstigd?

Ik vermeen dus dat geene de minste zwaarigheid in eene verwijding, zoo die voor den geregelden afvoer van het kanaalwater vereischt mogt worden, kan gelegen zijn.

Verder hebben de adressanten bedenkingen over de bepaling van schadevergoeding, omdat die voldaan zou worden, eerst dan, wanneer het gebleken was, dat er werkelijk schade is veroorzaakt. En, vragen zij, aan wien zal dit ter beoordeeling gelaten worden, en waar bestaat de schatter, die in gemoede zou kunnen en durven berekenen het nadeel, dat door slechts *één duim* hooger water, op de oppervlakte van de betrokken polders, zou worden veroorzaakt?

Het ligt, dunkt mij, in den aard der zaak, dat voor het verleenen van schadevergoeding, de hoegrootheid der schade bekend behoort te zijn; en de beoordeeling daarvan zoude aan eene, daartoe te benoemen, commissie kunnen toevertrouwd worden. Doch, na al hetgeen hier voor reeds, over de vermoedelijke uitwerking van het kanaalwater op het *oude Maasje*, gezegd en betoogd is, vermeen ik, dat die zwarigheden geene verdere behandeling zullen vereischen.

Nadat de supplianten, bij hun adres, zich verder gereferreed hebben tot den inhoud van, reeds door eenige hunner vroeger ingediende, adressen, en door hen de aandachtige lezing der *Memorie* van den Heer SCHIFFER aanbevolen is, gaan zij over tot de bewering dat hunne polders reeds meermalen ten nutte van anderen zijn benadeeld.

Deze benadeeling zoude zijn ontstaan door de daarstelling van den *Baardwijkschen overlaat* in 1766, en het verwijden van dien in 1826 of 1827, waardoor eene kostbare verhooging der dijken van hunne polders (thans *kapitale dijken*, die vroeger slechts *kaden* konden genoemd worden,) noodzakelijk geworden is.

Ook heeft men die dijken, na *willekeurige* verzwaring en verhooging, evenwel *keuriglijk* in onderhoud teruggegeven, hetgeen door eenigen geweigerd is, *die men daartoe niet heeft kunnen noodzaken, of althans niet genoodzaakt heeft.*

Dat de nadeelen uit het bestaan van den *Baardwijkschen overlaat* overdreven zijn vermeld, en de voordeelen, die door de werking van denzelfden bij de adressanten verkregen zijn, door hen steeds met stilzwijgen zijn voorbijgegaan, is, zoo ik meen, in dit rapport zoo voldoende

betoogd, dat het niet noodig zal zijn daarover iets nader te zeggen.

Nadat, zoo ik meen, in 1825, van gouvernementswege, in het algemeen belang, besloten was, dat de *Baardwijksche overlaat*, in verband met de toen ondernomene opruiming in den *Beerschen overlaat*, zoude verwijd worden, was men ook bedacht op de mogelijkheid van overstroming der dijken ter wederzijde van de *Langstraatsche buitenvelden*, en is men daarom, in 1826, tevens overgegaan tot eene algemeene verhooging en daaraan geëvenredigde verzwaring dier dijken. Dit geschiedde naar een vast en geregeld plan, waarbij, zoo als in het adres te regt is aangeduid, van *kaden*, *dijken* zijn gemaakt. Hierdoor beweert men, (is het niet de ongerijmdheid zelve?) benadeeld te zijn. Neen, ik durf zeggen, en zou dit uit vroegere gebeurtenissen, des noods, kunnen bewijzen, dat de rampen, sedert de verbetering dier dijken, die voor rekening van den Staat is ten uitvoer gelegd, veel, *ja zeer veel* minder dan vroeger zijn, hetgeen zoodanig in den aard der zaak ligt opgesloten, dat het nauwelijks eenig betoog behoeft.

Intusschen hebben bijna alle, bij die verhooging betrokkene, besturen de wijste partij gekozen en de alzoo verbeterde dijken onderhouden. Men heeft echter, onder *Capelle*, *Vrijhoeve-Capelle* en *Sprang*, daaromtrent eene onbillijke uitzondering getoond, en te dien aanzien moet ik UEd. Groot Achtb. mededeelen, dat, even als door de dijkpligtigen dier gemeenten, sedert de dijksverbetering, niets tot onderhoud van dezelve verrigt is, men zich even zoo van rijkswege daaraan, voor zooveel mij bekend is, niet het minste heeft laten gelegen liggen.

Dat dijkvak dus, in 1826, buiten kosten der dijkgeslaagden verhoogd en verzwaard, en alzoo zeer verbeterd, is nochtans tot 1844 onbeheerd geweest, hoezeer ook het onderhoud van de dijkgeslaagden verwacht mogt worden en gevorderd werd. In 1845 is echter die dijk van de respectieve dijkplichtigen, ten behoeve van de *Provincie Noord-Brabant* tegen zekeren afkoopprijs overgenomen, in order gebragt en voor de passage met gebakken steen bestraat. Hoewel sedert 1826 door afslag of zeebraak en door verzakkingen overal meer en min geteisterd, is die dijk toch behouden gebleven, nadat in Maart 1828, Maart en October 1834, Februarij 1837, Maart 1842 en in December 1845 telkens hooge stormvloedden plaats hebben gehad, van welke die van 1837 den beruchten vloed aan den *Moerdijk* van 1825 overtrof.

Hoewel het UEd. Groot Achtb. uit bestaande aanteeeningen ook mogt bekend zijn, wil ik hier evenwel ter herinnering nog het volgende zeggen, ten einde eenigzins blijke, hoe vroeger de dijken van der adressanten polders moeten zijn gesteld geweest.

Bij den stormvloed van 15 November 1775, hoezeer die volgens een bepaald kenteeken aan de sluis te *Dussen*, in 1813 door mij waargenomen, 0,18 el minder hoog klom, dan de vloed van 1809, had er evenwel veel schade plaats, zoowel door een paar dijkbreuken, die nabij de *Meeuwensche sluis* vielen, als door eene vrij algemeene overstroming der dijken van *Doeveren*, *Drongelen*, *Eethen*, *Meeuwen* en *Dussen*.

Door den stormvloed van 22 November 1776 werden gemelde dijken andermaal overstroomd en hadden dezelve, zonder directe breuken te verkrijgen, door de zware over-

storting des waters, aan de binnenzijde op vele punten, de helft van hun profil verloren.

In dat zelfde jaar, schoon sommigen willen in 1775, ontstond er ook een doorbraak in den dijk van den *Nieuwen polder* onder *Raamsdonk* bij het *Donkschoor* en in den dijk van den gecombineerden *Raamdonkschen* en *Waspikschen binnenpolder*. Nabij de *Oude straat* ontstond in 1775 almede een gat.

De vloed en het hooge opperwater van 1809 bragten op nieuw onheilen aan, en er vielen in dezelfde dijken *vijf doorbraken*, als: *twee* in den *Oud-Heusdenschen zeedijk*, *een* onder *Doeveren*, *een* te *Drongelen* en *een* in den zoogenaamden *Rommegatschen dijk* onder *Dussen*. Daarenboven had er eene overstroming dier dijken plaats, op sommige punten van *drie* voeten hoog. Immers zoo leest men op bladzijde 211 van het uitgegeven officieel geschiedkundig verslag der dijkbreuken en overstromingen van Januarij 1809. Onder *Capelle* vielen mede *twee* dijkbreuken.

Eindelijk werd door den beruchten stormvloed van 4 Februarij 1825 de dijk onder *Meeuwen* nabij den *Capelschen Veerdam* overstroomd en doorgebroken; terwijl de dijken, van daar tot *Doeveren* en *Oud-Heusden*, mitsgaders de dijken van de *Langstraat*, speciaal te *Capelle* en onder *Sprang*, door overloop en afslag merklijk geleden hadden.

Hoezeer nu ook de stormvloeden, op de vorige bladzijde vermeld, en inzonderheid die van Februarij 1837 en December 1845, tot gelijke hoogte of hooger dan die van 1775, 1809 en 1825 geklommen zijn, is daarbij echter geen kwestie van overloop of eenig ander onheil, met be-

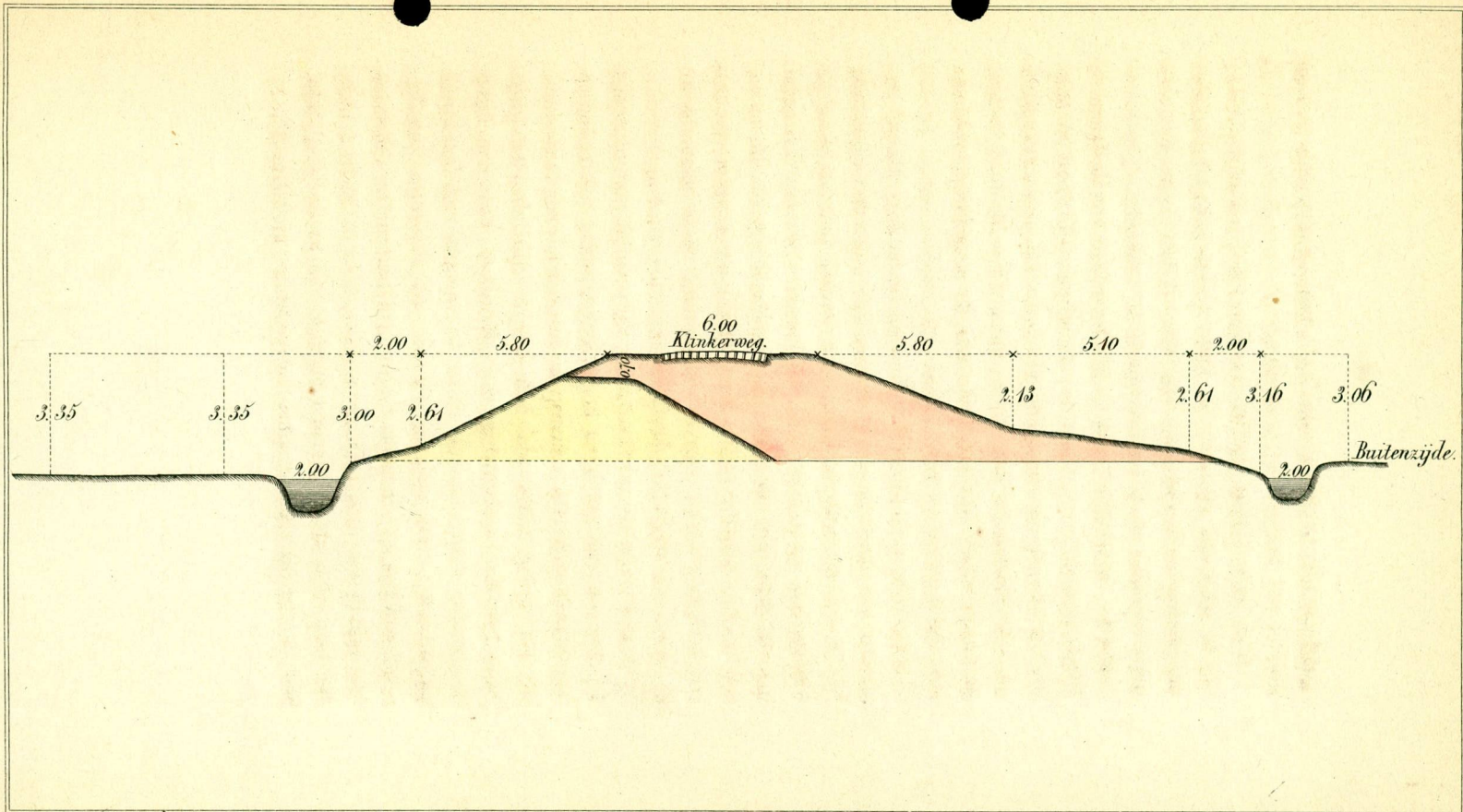
trekking tot de dijken van der adressanten polders, voor zooveel mij bekend is, voorgekomen.

Naar mijn inzien, is dit voornamelijk, zoo niet geheel, toe te schrijven aan de, in 1826 plaats gehad hebbende, verzwaaring en verhooging van deze dijken, zoo als trouwens hiervoor reeds in het breede is betoogd.

Om het onredelijke, dat in het bestrijden van de bedoelde dijksverbeteringen gelegen is, aanschouwelijk voor te stellen, is hiernevens een profil gevogd. De *geele tint* geeft aan de doorsnede des dijks onder *Capelle* vóór 1826, de *roode tint*, de doorsnede van de aangebragte verzwaaring en verhooging in dat jaar.

Eene oppervlakkige beschouwing van deze dwarsdoorsneden van den vroegeren en van den tegenwoordigen dijk (op kleine uitzonderingen na, is overal omtrent dezelfde verbetering aangebragt,) zal voldoende zijn, om het laakbare te doen uitkomen van de tegenwerkingen, die men, ten aanzien van dat nuttig en voor der adressanten polders zoo heilzaam werk, over het algemeen, doch bijzonder in de gemeente *Capelle*, heeft moeten ondervinden.

Daar ik verder vermeen, dat de overige punten, sub 2, 3 en 4, in het adres nog voorkomende, niets anders dan herhalingen zijn, waarop hiervoor reeds is geantwoord, zoo zal ik het adres als *behandeld* aanmerken en overgaan tot de beschouwing der *Memorie* van den Heer SCHIFFER, voor zooveel zulks in verband met het reeds aangevoerde, ter opheldering of wederlegging, noodig mogt voorkomen; terwijl ik mij zal onthouden van eene overweging der verschillende opinien, die er bestaan over den loop, dien de *Maas* in vroegeren tijd zoude gehad hebben, omdat dit toch voor het tegenwoordige niets kan afdoen.

Van meer belang is het mij voorgekomen, even stil te staan bij hetgeen aan het einde van bladzijde 15 en aan het begin der 16 bladzijde besproken wordt, dat het namelijk met de waarheid niet overeenkomstig zoude zijn, dat de overstromingen der Maaspolders telkens menigvuldiger en langduriger worden.

Op grond van gedane nasporingen vermeen ik, dat zulks wel degelijk het geval is, en, om daaromtrent op de overtuiging te werken, is de tabel, bijlage N°. 12, door mij overgelegd. In dat stuk is aangegeven, behalve den hoogsten en laagsten stand van het water te 's *Hertogenbosch*, in de maanden Maart, April en Mei, gedurende de jaren 1817 tot en met 1848, waargenomen, ook de middelbare stand aldaar gedurende elke maand.

Bij een oogopslag is uit die tabel blijkbaar, (hetgeen ook dezer zijds vermeend wordt,) dat de stand van de rivier de *Maas* in de laatste jaren voor de uitwatering der *Maaspolders* buitengewoon ongunstig was, en dat die ongunstige toestand zich, vooral gedurende de jaren 1844 tot en met 1848, heeft doen gevoelen. Over dat tijdvak van *vijf jaren* was dan ook de middelbare stand te 's *Hertogenbosch*, gedurende de zomermaanden, slechts 0.84 el onder nul, dat is, 0.43 el *hooger*, dan de middelbare stand over de zomermaanden van de jaren 1817 tot en met 1848 ingesloten; terwijl voor eene volkomene uitwatering der *Maaspolders* het water te 's *Hertogenbosch* van 1.70 el tot 1.90 el onder nul behoort gedaald te zijn, omdat de zomerpeilen van deze polders, in zooverre die op de *Dieze* uitwateren, zijn 1.76 en 1.96 el onder die zelfde nul.

Bij nadere inzage nu van de voorschreven tabel, bijlage N°. 12, zult UEd. Gr. Acht. bemerken, dat die standen

in de maand April, (zijnde de uiterste termijn voor de ontlasting van overtollig water,) in de jaren 1827 tot 1848, slechts *driemaal* zijn waargenomen, terwijl, in de maand *Maart* over hetzelfde tijdvak, het water niet eenmaal tot op de genoemde peilen is gedaald.

Hoe moeten nu die polders droog worden? Zonder hulpmiddelen zijnde, moeten zij met water bezet blijven en niets opleveren.

Ik weet het, adressanten staan gereed om hierop de vraag te stellen, (of liever die vraag is reeds door hen gedaan,) *waarom bedient men zich niet van watermolens of andere werktuigen, zoo als wij doen of gedaan hebben?*

Deze vraag stelt mij in de gelegenheid om hier eene, in het belang van de *Maaspolders* bestaande, bijzondere omstandigheid aan te halen, die juist de oorzaak is, waarom deze polders bij ongunstigen rivierstand altijd hebben moeten souffren, welke hulpmiddelen zij dan mogten bezeten hebben. Ik moet daartoe wijzen op de jaarlijksche werking van den *Beerschen overlaat*, waardoor de *Maaspolders* telken winter in eene zee herschappen worden. Hoewel de groote schulp bij gunstige omstandigheden meestal tijdig door de sluizen wordt ontlast, blijven evenwel die polders met het zoogenaamde laatste water belast, en dat water is dan dikwijls nog zoo hoog, dat de polders overal blank staan. Hoe zou nu aan droogmaking door kunstmiddelen kunnen gedacht worden?

Men overwege toch, dat de *Maaspolders* alsdan in eene positie verkeerren, die in zeker opzigt gelijk is aan de uitgeveende plassen in de noordelijke Provinciën. Men neme eens in bedenking, welke middelen dan tot droogmaking

moeten worden aangewend. De meerdere diepte van laatstgemelde in het midden gelaten, spreekt het toch van zelf, *dat gewone polders volstrekt buiten staat moeten geacht worden, om zich telken voorjaar, als het ware, van eene volslagene inundatie door kunstmiddelen tijdig te ontheffen.* Van dien aard is ongelukkiger wijze de positie van de *Maaspolders*, doch het schijnt, dat de adressanten die omstandigheid niet bevatten, niet begrijpen. Het overtollig water van hunne polders is doorgaans bepaald en bestaat alleen in regen- en kwelwater, waarvan men door de bestaande kunstmiddelen meestal tijdig ontslagen is; maar de *Maaspolders*, die tot ver boven de binnenkaden met rivierwater worden vervuld, zijn in eenen bijzonderen en gansch ongunstigen toestand, die, zoover mij bekend is, nergens in Nederland plaats vindt.

Om van de wijze, waarop de werking van den *Beerschen overlaat* plaats heeft, een denkbeeld te geven, is de profielteekening, bijlage N°. 11, hierbij gevoegd. Verder dient de profielteekening, bijlage N°. 10, om aanteuiden, hoezeer de *Maaspolders*, den 17 Junij 1843, nog met overlast van water bezwaard waren; terwijl ik mij door speciale opnemingen, in de eerste dagen van Mei 1848, van de inundatie, toen nog over die polders verspreid, heb verzekerd. Deswege kan ik UEd. Groot Achtb. het navolgende mededeelen.

Van de vier *Maaspolders*, te zamen groot ruim 8661 bunders, waren, op den 6 Mei 1848, naauwelijks 1500 bunders boven water, en van de hooger opwaarts gelegen polders, als *Teeffelen*, *Oijen* en het *land van Megen*, te zamen groot omtrent 1991 bunders, waren slechts 175 á 200 bunders droog. Hier moet ik dus de vraag her-

halen, welke hulpmiddelen zouden voldoende kunnen worden geacht, om de polders van zulke massa's achtergebleven rivierwater te ontlasten. Op den 9 Mei, en alzoo slechts *drie* dagen na de voormelde opneming, zijn de sluizen voor het eerst ter ontlasting opengegaan.

Door voorzegde omstandigheden alleen laat het zich verklaren, waarom de *Maaspolders* de hulpmiddelen, die zij vroeger hadden, verzuimd hebben? Men heeft namelijk door den tijd ontwaard, dat de hulpmiddelen alleen van dienst waren en konden zijn, wanneer de rivierstand gunstig was, en dat zij overigens op dien grooten plas niets vermogten. Daar de *Maas* nu in de laatste jaren, gedurende *Maart*, *April* en *Mei*, stellig eenen ongunstigeren stand had, dan vroeger in die maanden het geval was, zoo is men, naar het schijnt, van lieverlede er toe gekomen, om de geringe hulp der vroeger in een der vier *Maaspolders*, het *Laag-Hemaal* genaamd, bestaan hebbende *twee* watermolens, benevens *eene* sluis te suppressieren, hetwelk ook het geval was met ééne sluis van den polder *Van der Eigen*.

Deze suppressien hebben echter niet regtstreeks, maar ten gevolge van nog meer bijzondere omstandigheden, plaats gehad. De eene molen en de sluis aan het zoogenaamde *Wildt* zijn, in den winter van 1824 op 1825, door dijkbreuk vernield of in onbruikbaren staat geraakt, terwijl de andere molen later is afgebrand.

De *Meerwijksche sluis* van den *polder van der Eigen*, in 1836 ter gelegenheid van dijkbreuk uitgestroomd, is mede niet weder opgebouwd.

De *Maaspolders* zijn nu nog in het bezit van slechts eenen watermolen, staande aan de *Dieze* bij *Engelen*,

die aan den *polder van der Eigen* behoort, alsmede van zes sluizen, als: *twee* direct op of aan de Maas, bij het fort de *Blaauwe sluis*, die wijd zijn 3.25 el en 3.78 el respectivelijk, en eindelijk van *vier* sluizen aan den *Dieze kant*, te zamen wijd 16.24 ellen.

Het gezamentlijk vermogen van 23.27 ellen, schijnt nog te kunnen voldoen, wanneer de rivierstand der *Maas* slechts eenigzins gunstig is. In de maand April van het loopende jaar is zulks ten minste gebleken, in zooverre namelijk als met de helft van die maand het *Hoog Hemaal* droog was, en alleen de laagste gronden van het *Laag Hemaal* en van den *polder van der Eigen*, te zamen over omtrent 1200 bunders, met 0.30 el water bezet waren; terwijl men, in den polder van *Empel* en *Meerwijk*, slechts 60 á 70 bunders met overtollig water bezwaard vond. Wanneer dit wordt te zamen getrokken, dan blijkt, dat van de vier *Maaspolders*, groot ruim 8661 bunders, in April 1849 reeds droog waren omtrent 7400 bunders; terwijl in Mei 1848, zooals hierboven reeds gezegd is, naauwelijks 1500 bunders boven water waren.

De uitwatering van deze polders is dus volstrekt afhankelijk van den stand der rivier de *Maas*, en, daar in dit rapport, naar mijne meening, genoegzaam betoogd is, dat die uitwatering, ingeval de stand der rivier ongunstig is, in eenen redelijken zin genomen, niet door hulpmiddelen tot volkomenheid zal kunnen gebragt worden, zoo schijnt het geprojecteerde kanaal van uitwatering voor de *Maaspolders* enz. de eenige goede, zekere en duurzame redding te zijn.

Volgens het gevoelen van den Heer SCHIFFER, zouden er

evenwel thans betere redmiddelen bestaan , en in zijne *Memorie* (zie bladzijde 82 tot 84,) vindt men die voorgedragen.

Het *eerste plan* aldaar voorgesteld, op het daarstellen van watermolens neerkomende, kan, uithoofde van het achterblijvende water der *Beersche Maas*, zoo als hierboven in het breede betoogd is, niet in aanmerking komen.

Het tweede plan, de insluiting tusschen dijken van het *Beers water*, zou voor de polders, die boven de *Maaspolders* liggen, van nut kunnen zijn, doch de *Maaspolders* zelve zouden daarbij niet winnen.

Men heeft niet bedacht, dat een dergelijk werk zeer kostbaar zou zijn, daar deze dijken toch op zoodanigen afstand en tot zulk eene hoogte zouden gebragt moeten worden, dat het *Beers water* tusschen dezelve gereedelijk konde afstroomen. Wanneer men nu in bedenking neemt, dat het vermogen van den *Beerschen overlaat*, bij eene werking van 0.51 el, (zoo als den 1 Maart 1844 plaats had, volgens proeven door de overstroming van den *Elftweg* bij *Grave*, ter hoogte van 1.23 el genomen,) gebleken is omtrent gelijk te zijn aan 665 teerling ellen per secunde, (dat is ruim vijfmaal het vermogen der *Maas* omstreeks *Grave* bij middelbaren waterstand,) dan zoude waarschijnlijk eene beperkte afleiding aan vele bezwaren onderhevig zijn.

Het *derde voorstel* van den Heer SCHIFFER, behelst het sluiten van den *Beerschen overlaat* met genoegzame verzwaring en verhooging der Maasdijken.

Het laatste zeer zeker, onafscheidelijk van het eerste, zoude vooraf moeten gebeuren; maar heeft men daarbij wel gedacht aan de enorme kosten, die gevorderd zouden worden tot verhooging en verzwaring :

1°. Van den *regter Maasdijk*, van de limiet tusschen *Mook* en *Heumen* tot aan de *Alphensche sluis*, zijnde eene lengte van ruim $8\frac{1}{2}$ uren gaans ;

2°. Van den *linker Maasdijk*, van *Gassel* boven *Grave* tot beneden *Empel*, ter lengte van bijna $11\frac{1}{2}$ uren gaans ?

Is daarbij ook wel gelet op het regt, dat, van de zijde van *Gelderland*, op dien *overlaat* gesustineerd wordt ; terwijl ten slotte de vraag oprijst, of de Staat zal en kan overgaan tot de suppressie van een werk, waaraan, in het algemeen belang, nog zoo weinige jaren geleden, zoo vele *duizende guldens*, voor opruiming en aan het doel beantwoordende verbeteringen, zijn ten koste gelegd ?

Ik vermeen dus genoegzaam te hebben aangetoond, dat er van de middelen, door den Heer SCHIFFER, tot redding van de *Maaspolders*, opgegeven, niet één aannemelijk is.

Ik wil hier tevens eene opmerking maken, ten aanzien van hetgeen, met betrekking tot het kanaal van *St. Andries*, op bladzijde 33, aan het slot van de 3e noot der *Memorie* van den Heer SCHIFFER, voorkomt. Daar wordt namelijk beweerd, dat genoemd kanaal thans geen genoezamen stroom zoude bezitten, om eene bekwame diepte te onderhouden.

Dat het tegenovergestelde plaats heeft, kan door UEd. Groot Achtb. uit het navolgende worden opgemaakt. Het aangegeven kanaal, op het kaartje, bijlage N°. 9, voorgesteld, had, blijkens het daarop geteekende dwarsprofiel, in Junij 1846, eene breedte van 95 ellen en eene diepte tot ruim 5 ellen onder het middelbaar laag water ; terwijl ik daarbij nog voegen kan, dat, aangezien dit kanaal in de laatste jaren, tot nadeel én van de *Waal* én van de

Maas, in vermogen toenam, er voor 4 à 5 jaren eene afleidingskrib is daargesteld, die, zoo ik meen, later ook nog een en andermaal is verlengd geworden.

Het is er dus verre van af, dat het genoemde kanaal geen genoegezamen stroom zoude bezitten. Was het vermogen minder, zoo als ik het vroeger gekend heb, dan zou het water van de *Waal* de *Maas* niet dikwijls zoodanig opzetten, dat de uitwateringen van de *Maaspolders* geheel gestremd worden; en zulks, niettegenstaande de stand te *Grave* alsdan soms beneden middelbare rivier gedaald is, en de uitlozing van die polders, welke boven de gezegde *Maaspolders* gelegen zijn, ruimschoots kan plaats hebben. Zoo geloof ik dan ook het daarvoor te mogen houden, dat het kanaal van *St. Andries* tot de verachterde uitwatering van de *Maaspolders*, vooral sedert 1842, ongelukkigerwijze zeer veel heeft bijgedragen.

Nog moet ik UEd. Groot Achtb. verwijzen op eene misstelling, die voorkomt op bladzijde 77 der *Memorie* van den Heer SCHIFFER, alwaar namelijk onder anderen gezegd wordt:

„ Dat de polders en landen, op de *Mark* en *Dintel* uitwaterende, de zeer zware kosten, welke zij van tijd tot tijd tot verbetering hebben aangewend, met eigen middelen hebben moeten bestrijden. De laatste digting (in 1828,) was alleen zoo kostbaar, dat de omslag op sommige polders 's jaarlijks *f* 2,33½ per gemet, of 42 roeden, bedraagt, behalve het kostbare onderhoud.”

Bij eene noot volgt daarop:

„ Men wil dat de zeer kostbare sluizen zich wederom in een zeer slechten gevaarlijken toestand bevinden.”

Op het eerste valt aantemerken:

1°. Dat *Mark* en *Dintel*, op de eerste werken, uit de schatkist een renteloos voorschot van *f* 150,000 genoten heeft, die nog niet zijn gerembourseerd;

2°. Dat *Mark* en *Dintel*, voor de herdigting in 1828, in eens uit 's Lands kas met *f* 100,000 is gesubsidiëerd; en

3°. Dat *Mark* en *Dintel* de kosten van derzelve werken, die *f* 620,000, doch, na aftrek van de gemelde subsidie, maar *f* 520,000 bedragen hebben, heeft kunnen omslaan over ruim 31,000 bunders, polder- en andere landen.

Wanneer men hiertegen overstelt, dat door de *Maaspolders* en de landen, die verder belang hebben bij de uitwatering van *Grave* naar *Waspik*, te zamen ongeveer 26,000 bunders groot, aanvankelijk de som van *f* 900,000 toegezegd is, dan is daarin toch een zeer groot verschil gelegen, en de kosten zullen vrij wat meer beloopen dan *f* 2,33½ per gemet, hetgeen door den Heer SCHIFFER reeds zoo hoog gevonden is.

Ik wil intusschen hier niet betogen, dat de *Maaspolders*, c. a. geene grootere opoffering zouden kunnen doen, om eene zaak te erlangen, die voor dezelve volstrekt onontbeerlijk is. Dat ligt geheel buiten het doel van dit schrijven, en daarenboven is deze aangelegenheid tusschen belanghebbenden te regelen.

Met het aangevoerde over de *Mark* en *Dintel* heb ik alleen willen doen zien, dat, bij de *Memorie* van den Heer SCHIFFER, de noodige onzijdigheid niet is in acht genomen.

Ik moet mij alhier nog eene opmerking veroorloven, ten aanzien van hetgeen in de 1e noot, bladzijde 77 der genoemde *Memorie*, voorkomt en hierboven reeds is aangehaald.

De daar bedoelde sluizen zijn onder mijn onmiddelijk toezigt in de jaren 1826 tot 1828 gebouwd, en, zoo als vrij algemeen bekend is, met het beste gevolg, zoo dat, ik durf er mij op beroemen, nergens sluisgebouwen worden aangetroffen, die in beteren staat zijn en beter onderhouden worden. Niets hoegenaamd ontbreekt aan dezelve en het aangevoerde is minstens zeer onvoorzigtig. Het schijnt mij toe, dat alleen een geest van kwaadsprekendheid den schrijver tot zoodanige, geheel valsche en ondeugende, opgaven kan geleid hebben, en ik geloof, dat hier de vraag gedaan mag worden: tot welke denkbeelden wordt men door zulke bevindingen, ten aanzien van veel van het geschrevene in de *Memorie* van den Heer SCHIFFER, geleid? Nogtans moet ik de ambitie, door den Heer SCHIFFER, met het schrijven der bedoelde *Memorie*, aan den dag gelegd, op zich zelve genomen, hoogelijk bewonderen, en ik begrijp zelfs niet, hoe Z. Ed. er toegekomen is, zulk een verbazend werk op zich te nemen, dat eigenlijk toch geheel ten behoeve van anderen geschied is; want de Heer SCHIFFER zelf bezit, voor zoo veel mij bekend is, geen voet gronds, die op het *oude Maasje* uitwatert. Wat moge nu toch wel de reden zijn van zulk eene overdrevene werkdadige tusschenkomst? Het is onnoodig hierbij langer stil te staan, en mij blijft ten slotte alleen over, UEd. Gr. Achtb. over den inhoud van het adres der *commissie van belanghebbenden in de daarstelling van het ge-projecteerde uitwateringskanaal*, te dienen van berigt en consideratien.

Bij dat adres wordt, naar aanleiding van het geen door de Heeren Mr. J. B. H. v. D. MORTEL en Baron v. RYCKEVORSEL VAN KESSEL, over die uitwatering geschreven is, alleen

en kortelijk gezegd, dat die bijdragen naar hunne overtuiging geschikt zijn om, in verband met de beoordeeling van den waterstaat en der militaire genie, ten duidelijkste aantetoonen, dat de bezwaren, die door de eigenaren der landen, op het *oude Maasje* uitwaterende, tegen den aanleg van het kanaal van uitwatering van *Grave* naar *Waspik* worden geopperd, niet gegrond zijn.

Hulde doende aan den gewigtigen arbeid, waarmede de Heer Baron VAN RIJCKEVORSEL VAN KESSEL zich, ter liefde voor de waarheid, belast heeft, ben ik met laatstgenoemde adressanten van gedachte, dat zijn Hoog Welgeborens schrijven, onder anderen bevat eene bekwame wederlegging der *Memorie* van den Heer SCHIFFER, en in zooverre kan geacht worden, voor het plan van uitwatering van groote waarde te zijn.

Overigens heb ik omtrent dat stuk geene opmerkingen mede te deelen, en zal ik dit mijn rapport eindigen met UEd. Groot Achtb., voor dit bijzonder geval, de verzeke- ring te geven, dat ik mij heb beijverd, om, met inacht- neming van de meest mogelijke naauwgezetheid, ook tevens de stipste onzijdigheid te bewaren.

Ik durf mij vleijen, dat UEd. Groot Achtb. dat ook alzoo zult ontwaard hebben.

De Hoofd-Ingenieur in het 6^e District.
(Provincie *Noord-Brabant*.)

(get.) **A. de GEUS.**

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

WATERSTAAT.

1^e DISTRIKT.

Kopij.

PROVINCIE
NOORD-BRABANT.

's HERTOGENBOSCH, den 30 December 1841.

No. 2633.

Voldoening aan
het ntement
van den 17^{en} Octo-
ber, 1. l. A. No 6,
Afdeling van Poli-
tie.

ONDERWERP:

Bezwaren tegen
de daarstelling van
het geprojecteerde
Uitwaterings- en In-
undatie-Kanaal, tus-
schen *Grave* en
Geertruidenberg.

Het behaagde Uwe Excellentie, ten fine van consi-
deration en advies, in mijne handen te stellen, een adres
van gecommiteerden uit de Besturen der Polders, uitwa-
terende op het *Oude Maasje*, houdende bezwaren tegen
het daarstellen van het geprojecteerde kanaal van uitwate-
ring en inundatie, tusschen *Grave* en *Geertruidenberg*,
begrepen in het bij Uwe Excellentie bekende verslag van
den 17^{en} December 1840.

Om aan dat verlangen, overeenkomstig nevens vermeld
appointment, te voldoen, heb ik de eer, met terugzending
van het voorschreven rekwest, Uwe Excellentie mijne con-
sideration voortedragen.

Bij de Adressanten is de vrees ontstaan, dat hunne
polders belangrijke nadeelen zullen ondervinden, wanneer
de uitloop van het bedoelde kanaal, dat tot ontlasting van
de *Maaspolders* en van de Meijerij van 's *Hertogenbosch*
zoude moeten dienen, te *Waspik* in het *Oude Maasje*
gebragt werd.

Dit denkbeeld wordt, naar hunne wijze van zien, gestaafd
door vergelijking van het vermogen dier beide wateren.

In het boven aangehaalde verslag, hadden zij gemeend
te moeten aantreffen eene opgaaf van de hoeveelheid water,

die het kanaal middelbaar zal afvoeren, en van den invloed, dien zulks op het *Oude Maasje* zoude te weeg brengen.

Volgens het oordeel der gecommiteerden, zal de verhooging van den waterspiegel in gezegd *Maasje*, te *Waspik*, onder *ordinaire* omstandigheden, 73 duimen bedragen, en alzoo dan, maar inzonderheid bij *extra-ordinaire* omstandigheden, (dat is, ten tijde van veel regen), zeer nadeelige gevolgen, voor de landen onder hun bestuur, opleveren.

Intusschen erkennen Adressanten, dat men, aan het slot van meergemeld verslag, er op bedacht is geweest, om, ingeval van die schade blijken mogt, voorzieningen te nemen; doch deze bepaling, zeggen gecommiteerden, is niet in overeenstemming met de grondwet, aangezien het *oude Maasje*, volgens hun oordeel, *niet* als eene *Nationale rivier*, maar als een *bijzonder eigendom* van de Polders, welke daarop uitwateren, te beschouwen is; zoodat, gaan de adressanten verder, niemand over die rivier beschikken kan, dan na *vooraf*, niet *daarna* te verstrekken schade vergoeding.

Na de bezwaren van gecommiteerden alzoo te hebben samengetrokken, vermeen ik daartegen het volgende te moeten inbrengen.

Bij het formeren van het ontwerp van het beoogde kanaal, opgemaakt ten gevolge van 's Konings besluit, dd. 8 Mei 1840, is bij de subcommissie, die daarmede belast is geweest, het belang der landen, die op meergemeld *oud Maasje* hun water ontlasten, geenszins over het hoofd gezien, maar men heeft getracht die uitwateringen het minst te hinderen en dit, zoo mogelijk, geheel te voorkomen, ja zelfs, eenige derzelve, te bevoordeelen, hetgeen als een

gunstig gevolg, der veranderde strekking, in welke het kanaal in 1840 werd voorgesteld, aan te merken is. — Het ontwerp van 1829 bragt mede, om den uitlozingsmond van het kanaal aan het gewezen *Hagoortsche Sas* te brengen, een punt, waar het *Oude Maasje*, blijkens de ondervinding en de proefnemingen, die sedert 1829, niet vóór dien tijd, verkregen en gedaan zijn, het vereischte vermogen geenszins bezit, om het water, dat door het kanaal zou worden aangevoerd, door te laten, zonder de uitwatering van de Polders, op het *Maasje* suërende, te benadeelen.

De subcommissie, met het tegenwoordige plan van het kanaal belast, heeft gemeend, dat het vermogen van het *oude Maasje* te *Waspik*, alwaar de uitvliet bepaald is, genoegzaam is, om het water van het kanaal te ontvangen, zonder eene nadeelige verhooging van den waterspiegel; en de gronden, waarop deze meening steunt, zijn onder anderen ontleend uit de volgende omstandigheden.

Het *oude Maasje* is, even beneden de *Capelsche haven*, slechts breed op den waterspiegel, bij laag water gerekend, 46 ellen, en de doorsnede of het profiel van doorstrooming belooft aldaar schaars 130 vierkante ellen; terwijl diezelfde rivier te *Waspik*, alwaar de inval van het kanaal geprojecteerd is, eene breedte bezit, mede bij laag water, van 64 ellen en de doorsnede hier ruim 193 vierkante ellen oplevert.

Wanneer nu in aanmerking genomen wordt, dat het *oude Maasje* tusschen gemelde punten, die omtrent 2900 ellen van elkander verwijderd zijn, geene, in dit geval noemenswaardige, hoeveelheid polderwater zijdelings ontvangt, dan zal men, ten gevolge eener eenvoudige vergelijking

van het vermogen van het *oude Maasje* op de beide voorschreven punten, wel kunnen instemmen met het aangenomen denkbeeld, dat die rivier te *Waspik*, alwaar dezelve omtrent 63 □ ellen meerder waterloopsruimte aanbiedt dan bij *Capelle*, genoegzaam zal zijn, om het water van het bedoelde kanaal te ontvangen en af te voeren, zonder eene nadeelige verhooging te erlangen. De gemelde subcommissie was te meer van dat gevoelen, omdat de inval van het kanaal in het *oude Maasje* doorgaans, en verre weg den meesten tijd, zal plaats hebben met een profilsinhoud, minder dan het voormelde verschil aanduidt.

Bij de hoogst mogelijke werking namelijk, (dat is van 4,11 el + **AP.** te 's *Hertogenbosch*), die slechts weinigen tijd kan plaats hebben, zal dat profiel kunnen stijgen tot 87¹/₂ □ ellen; doch bij den stand van 1 el lager of 3,11 el + **AP.**, die in het voor- en najaar nog al veeltijds kan voorkomen, zal hetzelfde maar wezen. 57¹/₂ □ ellen; terwijl het profiel bij ordinair en middelbaren rivierstand, die veeltijds zal heerschen, zal bedragen slechts 44 □ ellen.

Wel is waar verkrijgt deze positie een minder gunstig aanzien, wanneer men bedenkt, dat het kanaalwater grooter verval zal hebben, dan dat van het *Oude Maasje*; doch het *Maasje* zelve, zal door dien stroom mede versneld, en mitsdien ook deszelfs afvoerend vermogen aanzienlijk vergroot worden, waardoor die rivier, welke nu, wegens te weinig opperwater, aan verlamming onderworpen is, tevens zal verbeterd worden.

Behalve de zoo even aangevoerde beschouwing, heeft de

subcommissie getracht, zich, ook door berekening, zooveel mogelijk, van de gegrondheid harer meening, te overtuigen.

Tot deze berekening heeft men aangenomen eenen waterstand op de *Dieze van 1 El onder het Inundatiepeil te 's Hertogenbosch*, niet hooger, omdat, gelijk hiervoor reeds gezegd is, het kanaal op het peil van inundatie, alleen bij het begin der werking of ten minste gedurende korten tijd, zal kunnen bestaan.

Het kanaal heeft men dus gesteld te werken met eene waterhoogte van 3 ellen 11 duimen + **AP** of 1 el onder nul te 's *Hertogenbosch*, en daar alsdan het verval, tot aan deszelfs uitvliet in het *oude Maasje*, even boven de *Waspiksche* haven, gemiddeld zal bedragen 2 ellen 76 duimen, zoo kan het verhang per el lengte, (uit aanmerking dat de geheele uitgestrektheid des kanaals, van af de *Dieze* tot gemeld *Maasje*, bevonden is te zullen belooopen 27000 ellen) = 0,000102 el gesteld worden. Naar deze grondslagen, gevoegd bij de in het verslag aangeduide afmetingen des kanaals, dat is op 18 ellen bodems breedte, ter diepte, aan de *Dieze*, van 0,60 + **AP**, en op het einde tot 3,10 + **AP**, de taluds op tweemaal de diepten, voorts gelet dat de profils inhoud of de werkende doorsnede van het kanaal als dan zal bedragen 57^{1/2} vierkante ellen en dat de snelheid van het water zal wezen = 0,74 per secunde, dan is uit dit alles blijkbaar, dat het afvoerend vermogen geacht mag worden te zullen belooopen 42,55 kubiek ellen per secunde.

Deze uitkomst is door de subcommissie voor aannemelijk gehouden en ten einde, bij wijze van benadering, tot het doel te komen, is al verder gesteld, dat het *oude Maasje*,

ter plaatse waar de inval ter gezegde 42,55 kubiek ellen, geschieden zal, uit aanmerking van de vergrooting van het verval en de daaruit volgende vermeerdering van afvoerend vermogen, die het *Maasje* terstond erlangen zal, eigenlijk maar *één palm* verhooging in den waterspiegel ondergaan zal.

Het *oude Maasje* tusschen *Waspik* en het veer in den grooten weg N°. 3, zijnde een afstand van omtrent 4,000 ellen, heeft, op omstreeks laag watertijd, tegenwoordig een verval van nagenoeg acht duimen; (dat is per el 0,00002, of 1 duim per 500 ellen lengte) zoodat de gedachte verhooging, van *één palm* op het *Maasje* bij *Waspik* aan gezegd veer, en mitsdien op 4000 ellen distantie, geacht wordt te niet te loopen.

De Subcommissie heeft vermeend dit te mogen aannemen, uit aanmerking van het zeer aanmerkelijk toenemende vermogen der rivier, die aan het meer gemelde veer eene breedte van 104 ellen en eene doorsnede van 500 □ ellen heeft, hetgeen te *Waspik* slechts 64 ellen en 193 □ ellen, respectievelijk, bedraagt.

Dat doende, mag het verval tusschen *Waspik* en meer gemeld veer, geacht worden van 8 tot 18 duimen te zullen aangroeijen, waardoor het verval, per el lengte, zoude worden 0,000045 el, in plaats van 0,00002 hierboven vermeld; en daar de doorsnede bij *Waspik*, door die zelfde verhooging in den waterspiegel, van 193 □ ellen tot omtrent 200 □ ellen zal klimmen, terwijl de natte omtrek van het Profil, (als beloopende de gemiddelde diepten onder laag water thans 3,02 ellen) van 66 tot op 70 ellen veranderen zal, zoo heeft men geoordeeld, dat het *Maasje*, in dien verhoogden toestand, zal kunnen afvoeren 112,160 kubiek ellen per secunde.

Deze uitkomst is bevonden door berekening naar de volgende formule, voorkomende in de *Hydraulica van d'Aubinsson de Voisins*, om de massa water te vinden, die een regelmatig kanaal afvoert, te weten:

$$Q = S \left(- 0,0332 + \sqrt{\frac{2736 \times P \cdot S}{C}} + 0,0011 \right).$$

Hierin is Q het aantal kubiek ellen, die per seconde worden afgevoerd;

S het aantal vierkante ellen van de doorsneden des kanaals of van de rivier onder den waterspiegel;

C de lengte in ellen van den bespoelden omtrek der doorsneden, dat is, de lengte van den omtrek der doorsneden, zonder den waterspiegel mede te rekenen;

P de helling of het verval per el, in ellen uitgedrukt,

En zoo is dan, wanneer:

$$S = 200, C = 70, P = 0,000045.$$

$$Q = S \times \left\{ - 0,0332 + \frac{\sqrt{2736 \times P \cdot S}}{C} + 0,0011 \right\}$$

$$\text{Log } 2736 = \frac{\quad\quad\quad}{\quad\quad\quad} 3,43712$$

$$\text{Log } P = \text{Log } 0,000045 = 5,65321 \div 10$$

$$\text{Log } S = \text{Log } 200 = 2,30103$$

$$\frac{11,39136 \div 10}{\quad\quad\quad}$$

$$\text{Log } C = \text{Log } 70 = 1,84510$$

$$\frac{9,54626 \div 10 \text{ is}}{\quad\quad\quad}$$

$$\text{Log van } 0,35177$$

$$\frac{0,00110}{\quad\quad\quad}$$

$$\sqrt{0,35287} = 0,5940$$

$$\frac{0,0332}{\quad\quad\quad}$$

$$\frac{0,5608}{\quad\quad\quad}$$

$$S = 200$$

$$Q = 112,160 \text{ Teerling ellen.}$$

Het vermogen per secunde zal dus bedragen omtrent 112,160 kubiek ellen, en wanneer men nu het tegenwoordig afvoerende vermogen van het *Maasje* bij *Waspik*, alwaar $S = 193$, $C = 66$, $P = 0,00002$ is, volgens dezelfde formule berekend, dan levert de uitkomst daarvoor 71,06 kubiek ellen water per secunde. Hierbij nu optrekende 42,55 kubiek ellen water, welke, volgens hiervoor aangeduide opgaaf, per secunde uit het kanaal in het *Maasje* zullen overvloeijen, dan bekomt men een totaal van 113,610 kubiek ellen, en mitsdien slechts een weinig meer, dan het *Maasje*, één palm verhooging ondergaande, zal kunnen afvoeren.

Tegen de voorschreven berekening zoude kunnen worden ingebracht, dat dezelve steunt op de onderstelling, dat de invloeiing van het kanaalwater zal plaats vinden, in eene rivier, wier profiel regelmatig is. Het *oude Maasje* mist die eigenschap en zoo zoude daaruit eene meerdere verhooging van den waterspiegel, dan van *een* palm volgen; doch de Subcommissie heeft vermeend, dat daarentegen geacht kan worden, rijkelijk te zullen opwegen eene andere gesteldheid van dien stroom, namelijk, over de straks vermelde lengte van 4000 ellen, regelmatig verbreed en verdiept.

Intusschen heeft die commissie, bij volslagen gebrek aan gelegenheid om de strooms-snelheid en vervolgens het wezentlijke vermogen van afvoer, dat het *oude Maasje* bij den bedoelden stand zal erlangen, proefondervindelijk te leeren kennen, zich niet anders, dan door de vooraangehaalde berekeningen, den eventuelen toestand kunnen voorstellen, en, omdat zij zich op de alzo verkregene uitkomsten in deze en op de uitschuring, welke plaats zal

hebben, niet geheel heeft kunnen noch mogen verlaten, is door dezelve, het voorbehoud, aan het slot van het dikwijls aangehaalde verslag voorkomende, noodig geoordeeld.

Dat voorbehoud behelst, „ dat, ingeval blijken mogt, „ dat het kanaal, op gemelde *Maasje*, zoodanigen invloed „ mogt hebben, dat de uitwateringen op hetzelfde daardoor „ benadeeld werden, alsdan, voor rekening van de belang- „ hebbenden in het kanaal, zoodanige verruiming van die „ rivier zal plaats hebben, als ter voorkoming van de be- „ doelde nadeelen noodig zal bevonden worden.”

Dit voorbehoud is door de subcommissie voor de zekerheid der polders, op het *Maasje* uitwaterende, in het ontwerp opgenomen, en zulks, niettegenstaande zij van oordeel was, dat eene verhooging van *een palm*, en des noods van nog *vijf duimen* meerder, geen *merkbaren* invloed op de uitwateringen, der op het *Maasje* suërende polders, zoude hebben, te minder nog, wanneer men, zoo als meer dan waarschijnlijk het geval zal wezen, de verbetering van het *Maasje* benedenwaarts, en speciaal aan deszelfs uitmonding, welke aanmerkelijk verzand is, in rekening brengt.

Het is er intusschen zeer verre van af, dat de verhooging *73 duimen*, dat is ruim *zeven maal* zoo veel, als de gemaakte berekeningen aangeven, zoude kunnen bedragen, zoo als dit door de Adressanten vermeend wordt. In zoodanig geval zoude ik met hen van gedachte zijn, dat de belemmering van de polders alleraanmerkelijkst zoude wezen; doch bij de tweeledig hierboven beoordeelde gronden, ontleend uit de denkbeelden, door de subcommissie in hare bijeenkomsten ontwikkeld, vermeen ik, dat bereids genoegzaam bewezen is, dat het *oude Maasje* bij *Waspik*, door den inval van het water van het ontworpen kanaal,

niet belangrijk zal worden verhoogd, zoo zelfs, dat die verhooging, ook uit hoofde van de groote ruimte, die het *Maasje*, beneden het veer in den grooten weg N°. 3, erlangt, waarschijnlijk niet meer dan hoogstens anderhalven palm bedragen zal.

Hierdoor kunnen de bezwaren, die over de suëring der polders op het *Maasje*, zoo zeer overdreven, zijn aangevoerd, mijns inziens, geacht worden door den tijd, immers wanneer men de verbetering, die in het *oude Maasje* beneden *Waspik* te verwachten is, in aanmerking neemt, geacht worden geheel te zullen wegvallen.

Indien de beschouwingen en berekeningen, waardoor de Subcommissie tot de overtuiging is gekomen, dat de uitwateringen op het Maasje niet *merkbaar* door den inval van het kanaalwater zullen gehinderd worden, al mogten falen, dan zal er toch altijd gelegenheid tot redres overblijven, en dit zal dan eenvoudig daarin bestaan, dat het *oude Maasje*, van *Waspik* af nederwaarts, zoo verre noodig, verruimd werd. Daar tegen die verruiming, welke nooit zooveel vierkant zoude behoeven te bedragen, als het profiel van het kanaal beslaat, geene andere bezwaren bestaan dan de kosten, zoo vermeent de ondergeteekende, dat, vermits die kosten, volgens het slot van het dikwijls vermelde verslag, door belanghebbenden in het kanaal moeten gedragen worden, het kardinale punt genoegzaam wederlegd is.

Het is waar, die verruiming, zoo noodig, zoude gedaan worden *posterieur* aan de uitvoering van het ontwerp; doch zoude het niet eene groote dwaasheid zijn, bij voorraad kosten te maken tot het doen van werken, die, volgens de meeste waarschijnlijkheid, nimmer noodig zullen zijn,

te meer daar de zelve *à posteriori*, even zoo goed als *à priori*, geschieden kunnen.

Bij het tweede punt, stellen de adressanten, dat het *oude Maasje* niet is eene *Nationale rivier*, maar eene *uitwatering*, de eigendom van de daarop uitlozende polders, welker besturen op dezelve de schouw voeren, en dat, ten gevolge daarvan (naar de meening der rekwestranten) niemand over die rivier kan beschikken zonder schadevergoeding, die, naar luid van onze grondwettige instellingen, *vooraf en niet daarna* moet plaats hebben.

Ofschoon ik dit punt aan de beoordeeling van hoogere magt mag laten verblijven, zij het mij evenwel vergund, daaromtrent de volgende twee opmerkingen te maken.

Vooreerst is het *oude Maasje* een overblijfsel van de aloude rivier de *Maas*, toen deze, van omstreeks *Hedikhuijzen* af, nog zijnen koers had, ten zuide van de landen van *Heusden* en *Altena*. Destijds toch was die rivier, even als de *Maas*, die nu langs de noordzijde van gezegde landen stroomt, thans is, eene *Nationale rivier*, en vermits het niet bekend is, en hoogst waarschijnlijk ook niet zal kunnen bewezen worden, dat de eigendom van het *oudé Maasje*, als overgebleven gedeelte van die, ook *Nationale rivier*, aan de, op dezelve uitwaterende polders, zoude overgegaan zijn, zoo ben ik van oordeel, dat, reeds uit dien hoofde, het hooge bestuur over het *oude Maasje*, ten bedoelden einde, wel degelijk het regt van beschikken heeft.

Wanneer immers hieromtrent in aanmerking genomen wordt, dat het Gouvernement moet en kan beschouwd worden geene werken te zullen aanleggen of goedkeuren, die regtstreeks en blijkbaar op het nadeel van uitgestrekte

landerijen zouden uitloopen, dan volgt daaruit, mijns inziens, dat rekwestranten dit punt verkeerd hebben ingezien.

Ten tweede meen ik dat, ter bestrijding van het gevoelen der Supplianten, ook nog dienen kan het gebeurde in 1766 en 1826.

In den eersten tijd toch heeft het hooge bestuur het *oude Maasje*, door het aanleggen van den *Baardwickschen overlaat*, bestemd tot afleiding van het hooge opperwater, dat, des winters, door de rivier de *Maas* enz., over het *Bossche veld* wordt aangevoerd; terwijl men in den laatsten tijd aan die afleiding meerder vermogen heeft doen geven.

Dan, daar het mogelijk is, dat ook dit punt aan regtskwestien onderhevig is, heb ik gemeend daaromtrent niet verder te moeten uitweiden, alleenlijk nog opmerkende, dat, indien Supplianten hun regt van eigendom op het *oude Maasje* ontleenen uit de omstandigheid, dat hunne Polders op die rivier uitwatering hebben, hun sustenu dan verre is van gegrond te zijn; want in dat geval zouden bijna alle rivieren de eigendom van daaraan grenzende landen moeten wezen. Een laatste bewijs, dat der rekwestranten Polders geen *eigendomsregt* op de bedoelde rivier kunnen sustineren, is, dat geene der aanpalende grondeigendommen ter halver rivier zich uitstrekken, maar aan de oevers hunne grenslijn vinden; terwijl het *oude Maasje zelve* bij het kadaster, als onder de eigendommen van den Staat, gebragt is.

Door de Adressanten zijn verder bezwaren ingebragt over de nadeelen, die zij ondervinden door de werking van den hiervoor aangehaalden, in 1766 daargestelden, *Baard-*

wijkschen overlaat. Ik ben van gevoelen, dat, ja, de *binnenlanden* daardoor, nu en dan, in de aflozing van hun overtollig water gehinderd zijn; doch daartegen zijn door diezelfde werking de *buitenlanden* over het algemeen, zoo niet alle, bevoordeeld. Intusschen ligt dit punt buiten het onderwerp in kwestie en ik vermeen dus, daaromtrent in geen verder betoog te moeten treden. Wat echter de belemmerde suatie der binnenlanden betreft, deze zoude door nederwaartsche afleidingen aanmerkelijk te verbeteren zijn, wanneer men dit slechts met vasten wil trachtte ten uitvoer te leggen.

In 1809 trouwens is daarvoor reeds een ontwerp gemaakt, dat echter zonder gevolg gebleven is.

Intusschen zal, wanneer het kanaal van *Grave* naar *Waspik* mag daargesteld zijn, voor eene betere ontlasting van de bedoelde *binnenlanden* (blijkens het aangevoerde in het verslag ter beoordeeling van het ontwerp van gemeld kanaal, d.d. 11 December 1840), in den winter veeltijds gelegenheid bestaan, vooral, wanneer die landen door de werking van den *Baardwijkschen overlaat* in hunne suatie het meest belet worden, omdat dan ook juist het kanaal, alleen beneden den *Melkdijk*, zal kunnen werken.

Omtrent het geven van meerder vermogen aan het *oude Maasje* beneden *Waspik*, wanneer dit noodig mogt bevonden worden, hebben adressanten, ook al bedenkingen ingebracht, die hunnen oorsprong daaruit ontleenen, dat men, door zoodanige verruiming, hogere zeevloedten te gemoet ziet.

Hiertegen vermeen ik te moeten opmerken, dat die verruiming zich nimmer tot zulk eene uitgebreidheid zal behoeven uittrekken, dat dezelve het opdringen der

vloeden merkbaar zoude bevorderen, te minder, omdat, in de strekking van het veer in den grooten weg N°. 3, waar het vloedwater passeren moet, een profiel bestaat, dat te dezer zake in geen geval verruiming behoeven zal. Hierbij moet ik nog deze omstandigheid aanvoeren, dat vóór het aanleggen des voorschreven grooten wegs, de zeevloeden, wanneer die aan den benedenmond van het *oude Maasje* tot twee ellen of daaromstreeks boven **AP.** opklommen, dezelve alsdan, over de gansche uitgestrektheid tusschen de zeedijken van *Dussen* en *Raamsdonk*, naar boven stroomden; en daar dit nu, aan gemeld veer, tot op omtrent 100 ellen beperkt is, zal het wel geen betoog behoeven, dat de *Langstraatsche velden*, in opzigt tot de werking der hooge zeevloeden, in eenen beteren toestand zijn, dan vóór den aanleg van den gemelden weg het geval was. Ik ben dan van oordeel, dat de laatste aangevoerde zwaarigheid hoogst weinig beduiden kan en dat men ten dezen aanzien in eene betere positie verkeert dan vroeger.

Wanneer ik nu overga tot de overweging van het voorstel door de Adressanten gedaan, om namelijk aan het beneden gedeelte van het kanaal eene andere rigting, dan de voorgestelde, te geven, dan zie ik dat door hen van Z. M. verlangd wordt, om het kanaal, van het vervallen retranchement bij *Waspik* af, in stede van hetzelfde met eene regthoekige wending noordwaarts op het *oude Maasje* te rigten, regtuit westwaarts te doen doorgraven, tot in het zoogenoemde *zuidergat* van de rivier de *Donge*.

Om Uwe Excellentie omtrent dien loop een nader en duidelijk denkbeeld te verschaffen, heb ik vermeend dat eene afteekening (thans te vinden in N°. 7 dezer bijlagen),

zou kunnen dienstig wezen. Dezelve vertoont met roode lijnen de strekking van het bedoelde kanaal, bij het verslag van den 17^{en} December 1840 voorgedragen; terwijl de wijziging, door de Adressanten daar omtrent verlangd, met geele lijnen is aangewezen.

Dit denkbeeld is geenszins nieuw, want van gelijksoortige ontwerpen is reeds gewag gemaakt in het verslag, door eene commissie uit de provinciale Staten van Noord-Brabant, aan derzelve medeleden, in dato 17 Julij 1818, uitgebragt, betrekkelijk eene verbeterde uitwatering van de *Maaspolders*, enz., even als ook nu door het bewuste kanaal beoogd wordt.

Hoezeer daarna, onder dagteekening van den 5^{en} Junij 1819, aan zijne Majesteit een voorstel tot de verwezentlijking van dat plan is aangeboden, werden daaromtrent toch tevens vele zwaarigheden medegedeeld, die hunnen oorsprong uit het onvermogen der *Donge* ontleenden. Het is waar, dat de adressanten een lager, of meer benedenwaarts gelegen, punt van die rivier, tot inval van het kanaal, aanwijzen, dan bij het zoo even aangehaalde verslag de bedoeling was; doch daar de landen, langs de *Donge* gelegen, en die op dezelve hun overtollig water moeten ontlasten, met betrekking tot den gewonen laagwaterstand, over het algemeen veel lager gelegen zijn, en verreweg in de goede suätie achter staan bij de *Langstraatsche buitenvelden*, die op het *oude Maasje* uitwateren, zoo volgt daaruit reeds, dat de *Donge*, indien het op den afvoer van meerder water aankomt, dan gewoonlijk afgeleid moet worden, daartoe minder geschikt is, dan het *oude Maasje*. En dat de *Donge* geen genoegzaam vermogen heeft om het overtollige water van de polders, voor wel-

ker ontlasting dezelve *bestemd* is, tijdig af te trekken, is te zeer bekend, dan dat het noodig zoude zijn, dit door een verder betoog nader aan te wijzen.

Intusschen heeft de *Donge*, ter plaatse waar de Adresant den inval van het kanaal voorstellen, naauwelijks de breedte van 30 ellen, en $\frac{1}{2}$ uur gaans lager af voor *Geertuidenberg*, is derzelver wijdte, tusschen de aldaar ten jare 1835 in de *Donge* gebouwde Inundatie-penantsluis, 65 ellen; terwijl de breedte, benedenwaarts tot aan de uitmonding dier rivier, op laagwater niet meer dan 60 tot 70 ellen bedraagt. Een en ander is in de aan het slot van dit berigt gevoegde profil-teekening nader aangeduid.

Ten gevolge van het onvermogen der *Donge*, leverden de besturen der daarop suërende polders in 1819 reeds vertogen in, strekkende om de afleiding van water uit de *Maaspolders* niet op die rivier te brengen.

De Heer Inspecteur GOEKOOP, destijds Hoofd-Ingénieur van den Waterstaat in deze Provincie, heeft zich om dezelfde redenen in 1820 tegen die afleiding verklaard.

Ook wijlen de Heer Staatsraad, Inspecteur-Generaal GOUDRIAAN was, blijkens deszelfs rapport, onder dagteekening van den 6en Julij 1820, N°. 247, aan Zijne Excellentie den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat gerigt, mede van dat gevoelen; en het is ook om dezelfde redenen dat men, bij het ontwerpen van een nader plan tot afleiding van het overtollig water uit de *Maaspolders* enz., in 1829, even als bij het project in kwestie van 1840, het *Oude Maasje*, als verreweg vermogender en tot het doel geschikter, verkozen heeft.

Maar behalve dat het om die redenen onraadzaam zijn zoude, het kanaal naar de *Donge*, ook zelfs op het aan-

gewezen punt, in het *Zuidergat* te brengen, is dat plan, om de grootere distantie, onaannemelijk.

Uit de afteekening toch is dit, bij een oogopslag, te bemerken, en nog meer zal dit de aandacht boeijen, wanneer men het verschil met den passer nagaat; want dan blijkt het al aanstonds, dat, te rekenen van het retranchement bij *Waspik* af, het kanaal, in de geprojecteerde rigting in het rood gesteld, met 3000 ellen het *Oude Maasje* zal bereiken; terwijl hetzelfde, mede van het retranchement af gerekend, op het *Zuidergat* der *Donge*, en dus volgens de geele lijn, langs den kortsten weg gerigt, 6600 ellen lengte zoude verkrijgen.

Eene vermeerdering van 3600 ellen, die het kanaal zoude moeten erlangen, en waarbij, indien het vermogen van de *Donge* gelijk konde gesteld worden met dat van het *oude Maasje*, alleen dit zoude gewonnen worden, dat het kanaalwater, te rekenen van het meergemelde retranchement tot aan het punt alwaar de beide gemelde rivieren zich in het *Bergsche veld* uitstorten, 450 à 500 ellen minder distantie zoude hebben af te loopen, om den grooten plas te bereiken.

Hoezeer eerstgemelde meerdere lengte, volgens der rekwestranten opgave, hooger, en wel tot 4500 ellen gebragt is, zouden de kosten langs dien weg ongeveer *f* 70,000 minder wezen, omdat, volgens hunne wijze van zien, in dat geval, de *Waaier Sluis*, in den dijk bij *Waspik* geprojecteerd, begroot op *f* 181,957, zoude kunnen weg blijven en het water gekeerd worden door de in de *Donge* voor *Geertruidenberg* bestaande damsluis.

Hieromtrent moet ik opmerken dat deze damsluis, eene eigentlijke inundatie-penantsluis zijnde, die alleen geschikt

is, om in tijden van oorlog met schotbalken, voor eenen onbepaalden tijd, geheel gesloten te blijven, niet berekend zou wezen, om de hooge zeevloed en op te keeren, hetgeen toch geacht wordt eene volstreekte behoefte voor het kanaal en voor de polders, achterwaarts gelegen, te zijn.

De sluis bij *Waspik*, zou dus in den dijk op het *Sandoel* te *Raamsdonk* moeten worden gebragt. Maar behalve dat het gewaande voordeel niet zoude kunnen erlangd worden, zijn tegen de, door rekwestranten voorgestelde, verouderde rigting, nog de volgende bezwaren voorgekomen.

Vooreerst zoude in de *Donge* zelve, van stonde af aan, verruiming en vereischt worden.

Ten tweede zouden daardoor vijf polders, te weten de *Bijsters*, de *Oostpolder*, de *oude Polder*, de *nieuwe Polder* en de *Sandoelsche Polder*, doorsneden worden, en, daar deze meestal verschillende gelegenheden en differente hoogten van uitwatering hebben, zouden, om daarin te voorzien, onderscheidene kostbare grondduikers, onder het kanaal door, gevorderd worden.

Ten derde zoude, om in de noodzakelijkste wegen te voorzien, behalve in den grooten weg N°. 3, over het nieuwe gedeelte kanaal nog vereischt worden ten minste vier kapitale rijbruggen. En,

Ten laatste, zou het maken (men neme de minste lengte 3600 ellen,) van een kanaal van meerdere uitgestrektheid eene aanzienlijk meerdere occupatie van gronden en vergraving vorderen.

Een en ander vermeen ik dat niet te hoog geschat zal wezen, wanneer daarvoor, zonder op de verbetering der *Donge* te rekenen, *f* 135,000 gesteld werd; en daartegen zoude niets gewonnen zijn, dan dat het gedeelte van